

Rektor Univerze Prešerno- vim nagrajen- cem

V soboto 7. februarja 1970 je rektor ljubljanske univerze dr. Roman Modic podelil osemindesetim študentom Prešernove nagrade za strokovna dela s področja njihovega študija. Objavljamo priložnostni govor dr. Modica, nagrajencem pa iskreno čestitamo!

Uredništvo

Tradicionalno proslavo slovenskega kulturnega praznika s podelitvijo priznanj in nagrad tistim našim študentom in absolventom, ki so bili v preteklem koledarskem letu posebno prizadevni in uspešni, bomo v jubilejnem letu univerze izvedli z nekoliko večjim zunanjim bleskom. Po dveh letih smo se vrnili v slovesno prostoro, ki so bili med tem polepšani in razširjeni, in je prav, da tudi z okljam poudarimo praznično vzdušje ob današnji pomembni manifestaciji. Ni pa to tisto, kar bi hotel danes z zadoščanjem omeniti. Veseli me posebno to, da so se optimistične napovedi, ki sem jih ob enakih priložnostih izrekel pred letom dni in pred dvema letoma, povsem uresničile in da naša pričakovanja in napovedi niso doživele recesije. Še nikoli namreč nismo imeli toliko kandidatov za Prešernove nagrade, ki smo jih spoznali za vredne, da to nagrado prejmejo, in nikoli jih ni bilo med njimi toliko, ki so svoje prispevke izdali in napisali posebej za to priložnost.

Poseben napor in prizadevanja, ki so ga nagrajeni žrtvovali, je res vreden vsega priznanja. Ze sam študij na ljubljanski univerzi ni lahek, dovolj je obsežen in zahteven, obenem pa poglji za delo niso povsod najboljši. Če si torej kdo ob študiju še najde čas za posebno delo, je to že kar zavirljiva storitev. Zato nas toliko bolj veseli, da niso le posamezniki, ampak da je kar lepa skupina tvegala tak napor in pri tem uspela.

Če trdim, da je študij na ljubljanski univerzi zahteven, ne mislim, da je v tem kaj slabega, kar bi bilo potrebno popraviti. Resen študij bo vedno zahteven, nemara bo zahtevnost celo naraščala. Kar lahko koristnega naredimo, je le to, da s praviim izborom učne tvarine poskrbimo, da ne bo predlog, preveč natrpan z manj pomembnimi podrobnostmi in preveč orientiran v širino, manj pa v globino znanja, ki naj ga posredujejo. Pač pa je pri pogojih za delo marsikaj takega, kar terjaja popravke in boljše rešitve. Nezadostni in nezadovoljivi prostori, pomankljiva oprema za eksperimentalni pouk ter zlasti prevelike študijske skupine tako pri predavanjih in še bolj pri vajah v labora-

torijih in seminarjih so tiste pomanjkljivosti, ki jih mora v prvi vrste odpravljati šola. Veseli me ugotoviti, da se razmere zaznavno popravljajo. Lanj smo usposobili za študij dve veliki fakultetni zgradbi, letos jeseni bo vsa strojna fakulteta rešena prostorske stiske. Tuda na polju pedagoških metod si lahko skoraj obetamo veliko izboljšanje. Sredi dela smo pri končanem oblikovanju predloga za sistematizacijo, ki bo omogočil med letom nastavitvijo skoro sto novih pedagoških delavcev na fakultetah, zlasti asistentov. S tem si obetamo pomembno izboljšanje odnosov med tistimi, ki znanje posredujejo, in tistimi, ki ga sprejemajo; torej boljše pogoje za delo in zato uspešnejši študij.

Vse to me utrjuje v prepričanju, da sem lahko tudi za prihodnje leto optimističen in da lahko računam s še večjo udeležbo na razpisu za Prešernove nagrade in na še boljšo oceno prispevkov.

Zal pa moram priznati tudi, da se ob tako vidnem procesu najuspešnejših študentov poprečje ne more in ne more popraviti. Kljub naraščajočemu vpisu število diplom stagnera ali celo nazaduje. Tudi ta pojav gre najbrž vsaj deloma pripisati neugodnemu razmerju med učitelji in študenti, ki ga sedaj popravljamo. Zavedati se je namreč treba, da je uspeh poprečnih in načpoprečnih študentov mnogo bolj odvisen od pomoči, ki jim jo nudimo, kot uspeh nadarjenih in pridnih. Vemo pa tudi, da je število novincev, ki se ne vpsujejo zato, da bi resno študirali, iz leta v leto večje in da narašča tudi število povsem nesposobnih novincev, kar ob neugodnih pogojih po svoje zmanjšuje skrb za poprečje. Prizadevamo si sedaj s premišljenimi selekcijskimi ukrepi odpraviti ali vsaj omiliti to cviro na poti k boljšim uspehom.

Naj na koncu omenim še to, da institucija Prešernovih nagrad ni uvedena le zaradi proslave slovenskega kulturnega praznika. Z njo zasledujemo zelo določen cilj: vzpodbujati najboljše slušatelje k samostojnemu kreativnemu delu. Če se tukaj kaže napredek, je to vsekakor vzpodbudno in razveseljivo in si bomo še vnaprej prizadevali ob postritvi kriterijev povečati število nagrad. Prepričani smo namreč, da garantira uspeh, dokumentiran s Prešernovo nagrado, tudi uspeh v bodočem poklicnem delu, če seveda ni bilo zaprek, ki onemogočajo ustvarjalen razvoj po končanem študiju.

Pismo iz Beograda

NI OGLEDALO KRIVO, ČE JE OBRAZ GRD

Peto zasedanje skupščine Zveze študentov Beograda, skicirano v zvezi z idejno orientacijo lista STUDENT, glasila beograjski študentov, je potekalo precej nenavadno. Čeprav je bilo k razpravi prijavljenih še trideset študentov, je bil izglasovan sklep, da se razprava o STUDENTU zaključí. S tem je bilo urednikom STUDENTA prepričeno povedati kakšno besedo tudi v obrambo koncepcije lista, pod katerega so se podpisovali.

V objavo smo prešli razpravo enega od urednikov sedaj že bivšega uredništva STUDENTA.

V trenutku, ko je neka politična kampanja dosegla zarišče, bi morala biti tema našega razgovora prav ta kampanja, ki je istočasno tako nevsakdanji politični pritisk kot svojevrsten politični ekshibicionizem časovno relativno nov, v bistvu pa zelo star.

Zadnja reorganizacija ZKJ je lansirala parolo, da Partija noče oblasti, marveč forme idejnega delovanja. Spominimo se, kaj je od te parole ostalo v interpretaciji Univerzitetnega komiteja ZKJ in njegovega sekretarja dr. Branka Pribičevića: univerzitetni komitej je poslal univerzitetnemu odboru ZŠJ BU nek tekst, in ko je izvršni organ te skupščine obvestil javnost o »svojem« stališču, je univerzitetni komitej publiciral ISTI tekst kot svoje, baje naknadne sklepe, zahtevajoč podporo iste javnosti, ki jo je že presleplil. Obnašal se je kot jockey, ki je navdušen nad pasmo svojega sicer drogirane konja. To je seveda v pristojnosti morale, kateri se je priklonil univerzitetni

komitej, vendar s pripombo, da implikacije takšne morale in taksnega ravnanja ni podcenjevati.

In na drugi strani, univerzitetni komitej izkoristi vsako priložnost za poudarjanje samostojnosti ostalih političnih organizacij in veljavnost sklepov, sprejetih na osnovi takšnih principov odločanja. Toda ostaja sporno, zakaj je univerzitetni komitej reagiral, da uporabim najblažjo formulacijo, še preden sta reagirala univerzitetni odbor in ta skupščina, in preden je bilo o STUDENTU karkoli sklenjenega. Gledano s tega stališča ne more agitacija univerzitetnega komiteja pomeniti drugega kot pritisk na univerzitetni odbor in skupščino Zveze študentov Beograda, torej pritisk na izvršilne organe določene samostojne družbene politične organizacije. Vprašanje, zakaj je kljub priseganju na demokracijo univerzitetni komitej ubral bližnjico, je preveč naivno, da bi ga bilo vredno potencirati. Univerzitetni komitej je delegatom — članom ZKJ enostavno podstavil preprogo skupaj z zelo neugodno dilemo: ali ostati na preprogi, seveda za določeno ceno, ali pa dovoliti univerzitetnemu komiteju, da preprogo izvleče. Prevečeno v običajen jezik to pomeni: ali se prikloniti sklepu komiteja, pa čeprav je tvoje mišljenje drugačno, ali pa priti v politični in idejni konflikt z njim? Zame je bistveno, da se je scenska postavitev te politične drame izkazala v dobrem starem stilu: točno: imate svobodo, demokracijo, samoupravljanje, toda pomnite, komitej je zavzel stališče, lepo prosim. In tedaj, kdor hoče spopad s komitejem, kdor hoče biti včet med četnike, ustaše, kominformovce... naj izvoli. Tako je torej neki partijski forum obvezal delegate — člane ZKJ, da mislijo tako kot en, in si zagotovil v večini primerov njihove glasove, pri tem pa jim je ponujal svojo nezmotljivost oziroma svojo smrtnost.

Kljub najboljši volji takšnih metod ne morem uskladiti s proklamiranim idejnim delovanjem naših komunistov. Ob tem je treba še posebej poudariti pomemben delež beograjskega tiska, radia in televizije. Kajti končno dejstvo, da je bil anonimen političnik, kot je dr. Pribičević, deležen tako nenavadne publicitete, samo potrjuje domnevo, da je bil univerzitetni komitej v svoji obsežni akciji proti uredništvu STUDENTA, v glavnem projektant neke višje volje in višjih naziranj.

Ko je univerzitetni komitej napadal uredništvo STUDENTA, ni spregledal ničesar razen bistvenega, to je tistega, kar je imelo poleg opredelitve za »kritiko vsega obstoječega« odločilen vpliv na pisanje STUDENTA. STUDENT je, to je menda vsakomur jasno, borec se za določene družbene vrednote, zgolj reagiral na posamezne napake uradne politike, brez vsakršnih možnosti, da bi vplival na predhodne dogodke, s tem pa se tudi ni čutil odgovornega za nastale posledice. S tem je STUDENT izpolnil svojo družbeno obvezo svoj osnovni namen, trudeč se reagirati pravočasno, za razliko od ostalega tiska, ki nam nekatera neprijetna življenjska dejstva redno sporoča z memoarsko preroškosťjo.

Ko je reagiral, se je STUDENT obnašal kot svoboden časopis v skladu z ustavo, programom ZKJ in končno v skladu s svojimi proklamiranimi pravicami, zajamčenimi s splošno deklaracijo o človeških pravicah, katere, o tem sem prepričan, Jugoslavija ni podpisala za šalo. Govoriti je možno edinole tako, kot človek meni, da je treba govoriti, govoriti do konca ali pa molčati, kot je zlostinu pripomnil Josef Smrkovsky, ko je napovedoval mračne dneve januarju, ki se ga kljub vsemu naša uradna politika še ni odedla. Prav tako menim, in tako bom vedno menil, da ni nujno v vsakem tekstu posvetiti poseben pasus »prisegam na zvestobo socializmu, partiji, samoupravljanju, vodstvu«, da bi tako dobili moji argumenti potrebno težo, moja privrženost temu ali onemu pa potrebno prepričljivost.

Seveda ni nihče kriv, da se tukaj in sedaj sodi dosedanjemu uredništvu STUDENTA. Uredništvo bi bilo lahko, kajne da, izbralo mnogo pikantnejšo varianto ukvarjanja z družbo. V tem primeru ne bi polemizirali npr. z Stijačićem, ampak bi se z njim objeli fotografirali in verjetno pošiljali slike našim očkom in mamicam, da bi videli, kako njihov otroci uspevajo v življenju. Tako kot se spet na primer nekdanja glavna in odgovorna urednika STUDENTA Nebojša Dragosavac in Rade Kuzmanović srečno smehljata z neke fotografije v objemu storniranega tovariša Aleksandra Rankovića. (Da bo ironija še večja, ta zgodovinski objem je bil sujeta na premieri Gogoljevih »Mrtvih duš«.)

Ko je govoril na zadnjem zasedanju te skupščine, ni dr. Pribičević izumil ničesar zanimivega, ko je trdil, da je ta država dosegla pozornosti vreden napredek. To ni sporno. Dr. Pribičević to dobro ve. Prav tako ni sporno, da je tukaj več svobode in demokracije kot v ostalih socialističnih državah. Tudi niso sporni še nekateri elementi in primerjave, ki so nam v dobro.

Toda bil bi bolj tragičen od situacije, o kateri in v kateri govorimo, če bi za svojih dvajset let našel zatočišče v tem niti najmanj razveseljivem socialističnem proporcju. Zato, hvala dr. Pribičević, za nasvet.

Boro Krivokapić

Prev. s. š.

PREOBRAZBA ZVEZE KOMUNISTOV JE STALEN PROCES

(nadaljevanje s 1. str.)

študija, za povezavo univerze in inštitutov, razvoj dopolnilnega izobraževanja diplomantov; na vedno več področjih prehajamo od t. im. »vesele znanosti« do raziskovanj, ki delajo za bolj konkretne družbene potrebe; predvsem v večjih delovnih organizacijah v Sloveniji se bistveno spreminja odnos do izobraževanja; praktično so vsi diplomantje že vnaprej razprodani; zahteve po izobraženih kadrih so čedalje večje. Ustrezna inovacijska inicijativa lahko pride predvsem iz znanosti, ki je tesno povezana s potrebnimi praksami. Znanost lahko daje dolgoročne napovedi za

kvalitativne usmeritve; to vlogo mora imeti tudi v našem prostoru.

Nedvomno je proces notranjepolitične demokratizacije in idejnopolitične diferenciacije v obdobju po IV. plenumu temeljiteje zajel slovensko Zvezo komunistov. Dosedanji rezultati so spodbudni. Po VI. kongresu in do I. konferenice opažamo notranjo rast Zveze komunistov Slovenije. Vedno bolj postaja prevodnik najbolj odprtih in zgočih v problemov delovnih ljudi. Kanali znotraj ZK so se mnogo bolj odprli; v osnovi je ustvarjeno odprto in demokratično vzdušje, ki omogoča dialog. Ni naključje, da je v taki ZK postavljeno na I. konferenci kot prioriteto in prasanje vprašanje socialne diferenciacije, vprašanje nerazvitih področij ter druga vprašanja, ki so doslej v politiki ZKS ostala manj opažena in manj prioritarna, čeprav so jih npr. mladi ljudje postavljali že deset in več let. Vsi ti tokovi nedvomno dajejo večji smisel in spodbudno delujejo na prizadevnost komunistov.

GOJKO STANIĆ

"I Z IVA NJ E"

»demokracično družbo dejansko ogroža slabost v (poslovnem) vodstvu...«

(Schreiber)

Bestseller francoskega pisca Servana Schreiberja »Ameriško izzivanje« naj nam bo izgovor za ostvriteliv vzrokov stagnacije velikega dela naših podjetij. Omejili se bomo le na podjetja, kot smo se v prvem članku omejili na izobraževanje¹.

Schreiber je jasno pokazal bistvene prednosti, ki ameriškim podjetjem omogočajo uspešnost. Poskušajmo ob posameznih ameriških prednostih prikazati jugoslovanske — slovenske neprednosti.

1. Prvo načelo uspešnosti je *kadrovska politika*, ki temelji na spoznavanju in izkoriščanju človekovih zmožnosti, na napredovanju zaradi doseženih uspehov in odpustih zaradi nesposobnosti ali nezadostne storilnosti.

Večina naših podjetij nima sistematične kadrovske politike, to je takšnega kadrovanja, ki bi bilo neodvisno od čisto zasebnih nazorov in želja že zaposlenih in neodvisno od tistih lastnosti kandidatov, ki so celo škodljive za opravljanje določenih funkcij.² Pravilno kadrovanje ni možno, ker niso jasno razmejene pristojnosti med posameznimi delovnimi mesti, vodstvom podjetja in njegovimi samoupravnimi organi. Zahteve delovnih mest niso točno opredeljene. V mnogih podjetjih sicer imajo opise delovnih mest ali celo tako imenovano analitično oceno delovnih mest, ki pa je nujno prirojena obstoječemu stanju. Objektivna analitična ocena ni možna zaradi ostrih sporov, ki nastanejo v podjetju, če ocena bistveno odstopa od dejanskega stanja.

Povpraševanje po visoko izobraženih kadrih največkrat ne vodi v organsko zamenjavo obstoječih garnitur v podjetju, ampak kadre le dodatno zaposlujejo. Do nedavnega je celo veljalo: čim več je bilo v podjetju šolanih ljudi, tem slabše je podjetju šlo. To kaže, da šolani ljudje niso bili uspešni, ampak so v podjetju še razširili notranja naspotja. Situacija se danes spreminja. Vendar to ne spremeni dejstva, da naša kadrovska politika ni učinkovita. Je potpuri vsega mogočega (od osebnih — celo sorodniških — znanstev do objektivnih kriterijev). Vse pove podatek,

da smo imeli v slovenskem gospodarstvu 65 % visoko strokovnih in 63 % srednje strokovnih delovnih mest neustrezno zasedenih³ in da je po podatkih iz leta 1965 imelo le 8,2 % finančnih direktorjev visoko strokovno izobrazbo⁴.

Za jasnejše razumevanje sedanjega kadrovskega stanja in za omejene možnosti njegovega izboljšanja skušajmo prikazati kratko kadrovske zgodovino:

Po zadnji vojni so bili postavljeni na vodilna delovna mesta ne dovolj šolani ljudje. Nato so začeli prihajati prvi kadri, ki so imeli vsaj formalno izobrazbo. Selekcija med njimi ni bila izvršena po sposobnostih, ampak so bili »iskani« predvsem povprečni, da ne bi presegli tistih, ki so že bili na vodilnih mestih. Očetje so hoteli take sinove — in so jih dobili. Prihajajoči so morali biti — in to velja velikokrat še danes — predvsem prilagodljivi obstoječemu stanju. Niso mogli in smeli razviti svojih potencialnih sposobnosti, ker niso dobili ustreznega dela in tako nikoli niso postali strokovnjaki.

Ekonomski in zaposleni družbeni pritisk danes sicer bistveno spreminjata kadrovske zatahlost in zaprtost, toda še vedno ni sistematične in skrbnega izbiranja talentov.⁵ Vse je odvisno od trenutne danosti in sprotnega reševanja, kar pa ne more prinesiti kadrov velikega formata za velika podjetja. Pravila kadrovske politike niso trdna, ker je v praksi tu največkrat področje samovolje vodilnih zasebnikov.

V večinskem delu naših podjetij so še danes na vodilnih delovnih mestih ljudje, ki so bili tja postavljeni v začetku petdesetih let in so preživeli administrativno upravljanje, zgodnje samoupravljanje, reformo in poreformno gospodarstvo. Dokler se ti ne bodo dokončno umaknili, ni možno pričakovati odločilnih kadrovskih prenosov na vodilnih podjetniških položajih.

2. Ameriška podjetja imajo zelo sposobne podjetniške voditelje, ki z lahkoto spreminjajo strukturo podjetja tako, da se podjetja lahko okoriščajo z vsemi možnostmi trga in hitro uvedbo tehnoloških novosti. Njihov cilj je proizvajati s čim nižjimi stroški in preskrbeti dober zaslužek zaposlenim.

Za pomanjkanje sposobnih podjetniških voditeljev je kriva šola⁶, okolje, kjer naj bi se razvili, neprilika nositi odgovornost in zaprtost kadrov v svojo ožjo okolico (tradicionalno zapečkarstvo predalpskih dolin).

Osnovni pogoj uspešnega poslovanja je istovetnost ciljev vodstva s cilji podjetja; o čemer pa bi pri nas težko govorili. Sedanja položaja vodstva je kompromisen, ker mu je pravno odvzeta moč odločanja. S tem mu je spodmaknjen temelj njegovega delovanja, ki ga predstavlja točno določen obseg njegove pristojnosti in moči. Velika moč vodstva je danes pravno nedopustna, vendar pa je vodstvo — zlasti direktor vedno »grešni kozel« za slabo poslovanje podjetja⁷.

Iz pravnega omejevanja pristojnosti vodstva — posebno direktorja v veliki meri izvirajo interesne skupine (klike), ki imajo skoraj vedno različne interese. Direktor podjetja mora pripadati kakšni interesni skupini in voditi spretno politiko do ostalih skupin in do samoupravnih organov v podjetju. Podoben je šahistu, ki igra simultanko proti številnim nasprotnikom hkrati in je sposoben obdržati v spominu poteze na vsaki deski⁸. Velikokrat se zato ne more posvečati razreševanju bistvenih problemov v podjetju, kot tudi ne more prenašati svojih pristojnosti na nižje vodstvene položaje.

Značilno je tudi nezanimanje strokovnjakov za vodstvene — predvsem direktorske položaje (neuspele reelekcije direktorjev). To je gotovo sad že prej omenjenih težav. Poleg tega pa je tudi prisotna še: preobremenjenost, razdrobljenost dela, delo v navzkrižnih interesih, izguba na strokovnosti...

Uspeh vodstva podjetja je prepuščen slučaju; slučajen je uspeh sposobnega direktorja s pomočjo slučajno uspešne skupine (teama). To seveda lahko zapišemo le, če se strinjamo z ugotovitvijo, da je za uspeh ali neuspeh podjetja predvsem odgovorno vodstvo.

Razvoj bo moral iti od interesnih skupin (klik), ki so danes v vseh podjetjih — v legalizacijo moči vodstvenega teama in da predvsem direktor vpliva na izbiro, delo in spreminjanje vodstvenega teama. V primeru neuspeha v podjetju⁹ bi bilo jasno, kdo je za to odgovoren in s tem bi bil presekani gordijski vozli dandanašnjega slepomišljenja z odgovornostjo za neuspehe in na ta način ne bi bilo težko postati sposobno vodstvo (sposoben direktor). Pri tem je treba poudariti, da mora biti vodilni team pod nenehno kontrolo in zaprtost samoupravnih organov, da ne bi izrabljali svoje možnosti za zasebne — oblastniške cilje.

3. Ameriška podjetja imajo točno opredeljeno organizacijo (tudi če so nenapisana pravila igre) in pristojnosti. Izvedena je podrobna specializacija, ki onemogoča samozadostnost in zaprtost. Dejavnosti v podjetju so povezane z najustreznejšimi informacijami, ki jih dajejo v vedno večji meri računalniki, saj bodo le-ti vod leta 1970 pred-

stavljali največjo investicijsko postavko v ameriških podjetjih...

Organizacija pri nas ni funkcionalna — to je prilagojena potrebam delovnega procesa, temveč zasebnim potrebam že zaposlenih ljudi. Organizacija dela je obrtniško-amaterska in kot taka ustreza le malim in srednjim podjetjem. S stališča današnjih in še bolj bodočih potreb je »pretesna obleka« za normalno rast podjetja, ki zahteva drugačen način vodenja (dober vodja v obrtniški delavnici je velikokrat slab vodja v industrijskem podjetju). To povzroča kopičenje problemov, ki se v sili rešujejo kampanjsko.

Obrtniška organizacija ne dopušča specializacije — »vsaka dela vse«. Zato ni mogoče natančno razmejiti delovnih nalog; strokovne posle ne opravljajo samo za nje pristojni ljudje.

Očitna je zaprtost posameznih služb v podjetju v svoje okvire. Vsaka služba dela dostikrat brez povezave z drugimi, kar ima za posledico, da se eno delo večkratno opravlja oziroma ni večstranske osvetlitve posameznega problema in da so zato odločitve velikokrat delne in nedomišljene.

Uporaba računalnikov predstavlja brezosebni pritisk na večjo povezavo dela različnih služb in omogoča selekcijo nivoju primernih informacij (n.pr. vodilni team prejme le zbirne podatke in signale o odstopanjih od predvidene poslovanja.) Uporaba strojev daje možnost koncentracije odločanja in obenem decentralizacijo oblasti. V normalnih primerih lahko odločajo nižji kadri, v zahtevnejših pa le vodilni kadri.

Danes je uvajanje računalnikov pri nas »moda«, ki nas zelo veliko stane. Podjetja kupujejo predvsem velike stroje in jih nato zelo slabo izkoriščajo¹⁰, ker organizacijsko niso pripravljena na red, ki ga stroji zahtevajo. Dostikrat niti vodilni kadri nimajo predstave o namenu in prednostih strojne obdelave podatkov.

4. Problem jugoslovanskega samoupravljanja bomo tu poenostavili le na nerazčističen odnos vodstva in strokovnih služb do samoupravnih organov.

Formalno-pravno je upravljanje in vodenje podjetja stvar samoupravnih organov, ki so voljeni predstavniški organi kolektiva. »Studije porazdelitve socialne moči v jugoslovanskih podjetjih pa kažejo, da je porazdelitev socialne moči oligarhična, kar pomeni, da ima največjo moč kolegij (vodilni team direktorja), najmanjšo pa imajo delavci¹¹«.

»Predstavniški organi upravljanja ne bi smeli biti odgovorni za delo strokovnih služb... ampak le za kontrolno funkcijo in za odločanje o tako imenovanih socialno-interesnih zadevah.¹²«

Vplivi samoupravnih organov so v različnih podjetjih različni v odvisnosti od izobrazbe, strukture njihovih članov in od klime v podjetju. Gotovo ne moremo upoštevati le vplivov samoupravljanja na poslovno uspešnost, ampak tudi na to, da samoupravljanje ne brzda zlorabe in realizira v večji meri delavčev interes. Samoupravljanje je edina sistemsko sprejeta oblika, ki se upira razosebljenim odnosom v podjetjih.

Naš namen ni, da bi postavljali vprašaj nad samoupravljanjem; ampak da bi pokazali na neskladje med pravno določenimi pooblastili, ki jih samoupravni organi imajo in dejanskim stanjem.

Sklep

Navedena opažanja o problemih, ki ovirajo poslovno vodenje pri nas, niso edini in niso le od danes. Tudi ne bodo rešeni jutri. Hoteli smo poudariti predvsem eno dejstvo; da »je ambiciozna demokracija tista, ki hoče, da prevzame vsak toliko odgovornosti, kolikor jo lahko obvlada.«

V skladu z odprtostjo našega lista in v želji prilegniti k sodelovanju čim večje število sodelavcev, smo se odločili za objavo pričujočega pri »evka kljub nekaterim protislovnim in ne dovolj argumentiranim trditvam avtorjev. Zapis nedvomno odpira vrsto vprašanj, morda je za svoj obseg zastavljen kar nekoliko preambiciozno in se uredništvo z mnogimi trditvami v celoti ne more strinjati. Nedvomno pa prispevek lahko služi za temelj diskusije na področju, kjer vrsta vprašanj ostaja nerazčističenih, odpirajo pa se še nova. V tem vidu uredništvo tudi vrednost avtorjevih prizadevanj.

Uredništvo

¹ Glej Tribuno, št. 1 leta 1969 — »Izzivanje«

² V. Arzenšek: »Analiza ankete o kadrovske politiki v Moderni organizaciji št. 7 leta 1968

³ V. Arzenšek: že citiran članek

⁴ Po Statističnem biltenu iz novembra 1965

⁵ Vodilne in vodstvene kadre je treba sistematično vpeljevati v posel; pri 25 — 30 letih morajo biti odkriti; pri 30 — 35 letih in preverjani na vodstvenih mestih; najkasneje pri 35 letih pa že na vodilnem delovnem mestu

⁶ Isto kot pod opombo

⁷ Odstavek povzet po F. Slabe: »Pravni vidiki uspešnosti direktorja in vodstva podjetja v Moderni organizaciji št. 7 leta 1968

⁸ Primera dr. Županova

⁹ Ni edino merilo uspešnosti ekonomski uspeh, ampak tudi klima v podjetju, njegov ugled in počutje ljudi v njem

¹⁰ Različni viri navajajo le od 5 do 25 % časovne izkoriščenosti strojev v SPRJ

¹¹ V. Arzenšek: »Samoupravljanje kot motiv in socialna vrednota v Moderni organizaciji št. 1 leta 1969

¹² Povzeto po M. Kamušič: »Položaj in odgovornost delavcev v strokovnih službah v samoupravnem podjetju«

Kovačič VIII
Soukal Vito

MO IO SS organizira 10-dnevno potovanje v Sofijo in Istanbul. Izlet bo od 1. 5. do 10. maja 1970. Cena potovanja je 370 Ndin + 11 \$. Prijave in informacije na MO IO SS, Trg revolucije 1/II., soba 84. do 10. aprila, vsak dan od 13. do 14. ure. MO IO SS

KAJ POMENI DANES BITI REVOLUCIONAR EN?

Uredništvo Tribune organizira anketo, katere naj bi se udeležili pisatelji, likovniki, politologi, sociologi, filozofi in družbeni delavci. Pomembno se nam zdi določiti temeljna stališča v času, ko je naš socialistični razvoj omogočil določeno večstransko, sestavljeno družbeno bivanje in ko je stvar socializma že postala vprašanje notranje etike že obstoječega reda.

Potrebno je prevrednotiti estetska in politična stališča, da bi se v sedanjem delovanju izognili ponavljanju (nadaljevanju) nekoč naprednih, toda danes že preseženih koncepcij. Vprašanja ne postavljamo za konkreten naslov, pač pa ga udeležencem ankete samo priporočamo za temo. Prepuščamo jim, kaj bodo zajeli iz problematike in s kakšnega vidika (umetniškega, političnega, družboslovnega itd.) bodo pristopili k izbrani temi.

RAZMIŠLJANJE O ŠTIPENDIJAH

Primer Marte Batič, študentke PA iz Nove Gorice (glej Delo, 15. januarja) me je prisililo k razmišljanju o štipendijah in o politiki štipendiranja. Batičeva, kakor je razvidno iz pisma, in njena kolegica Tanja Cebtron, nista v tovarni Meblo dobili štipendije za Višjo varnostno šolo, čeprav je dohodek pri Batičevih komaj 35 tisoč Sdin na družinskega člana. Štipendijo pa je dobila (pri enakem učnem uspehu) Mojca Ferlatova, hčerka tehničnega direktorja iste tovarne.

Bil sem prizadet. Pismo smo hoteli v celoti ponatisniti v Tribuni, tudi iz solidarnosti. Vprašali smo se, koliko je na Slovenskem štipendij in kaj vse se za njimi skriva. Dr. Mišo Jezernik v zadnji številki Naših razgledov navaja poleg ekonomske in regionalne tudi motivacijsko diskriminacijo študentov iz materialno šibkejših družin. Ali je to zdaj še en novi vidik, imenujmo ga družbenosocialna diskriminacija? Sama Batičeva o tem piše takole:

»Ob povedanem se sprašujem, ali res ljudje na vodilnih položajih lahko odločajo v podjetju o vsem? Vem namreč tudi to, da je bil predstavnik višje varnostne šole v Meblu, kjer je povedal, da bi bilo prav, če bi podelili štipendijo tudi eni izmed prosilk iz zdravstvene šole. Na vprašanje, koliko prošelj imajo, so mu povedali — dve. Tov. Ferlat je to zanimal in dejal, da so tri — najbrž je takrat že mislil na svojo hčerko.»

»Mar to ni že podobno privilegijam, ki jih imajo otroci bogatih staršev, ki imajo dovolj materialnih sredstev oziroma so na vodilnih položajih.«

Naš odnos do tega vprašanja se je nekoliko spremenil, ko smo prebrali odgovor Mebla, 4. februarja v Delu, in ko nas je predstavnik študentske organizacije informiral o štipendijski politiki tovarne iz Nove Gorice. Odgovor je imel na nas nasprotni učinek zlasti pa je bilo prepričljivo (in pomirljivo) naslednje pojasnilo tovarne:

»Dne 3. oktobra 1969 je torej o podelitvi štipendije ponovno razpravljala samoupravni organ, pristojen za podeljevanje štipendij t. j. svet za kadre in izobraževanje podjetja. Na tej seji je bilo od 7 članov sveta prisotnih 5 članov. Člani sveta so pri točki o dodelitvi štipendij za VITVS obravnavali VSE TRI kandidatke. Ker iz šolskih ocen in rezultatov testiranja ni bilo razvidno, da bi bili kandidati Cebronova in Batičeva boljši od Ferlatove, so se člani sveta odločili, da dajo prednost tov. Ferlatovi; pri tem so se sklicevali na določbo pravilnika o izobraževanju, ki pravi, da imajo pri enakih ostalih pogojih prednost pri dodelitvi štipendije otroci zaposlenih v podjetju (ne glede na delovno mesto, kjer so starši zaposleni). Sedaj veljavni pravilnik o izobraževanju ne daje prednosti prosilcem s slabšim materialnim stanjem, marveč upošteva najprej in predvsem doseženi uspeh. V razpravi o določbah našega pravilnika smo prišli do prepričanja, da je pravilnik vsebinsko res pomankljiv, saj kriteriji niso dovolj kvantificirani in med njimi socialni položaj prosilca NI USTREZNO upoštevan. Te pomankljivosti smo SE ODLOČILI ODPRAVITI.«

»Pri vsem tem pa je bilo vendar ugotovljeno, da smo pri samem postopku napravili nekatere nepravilnosti formalno pravnega značaja, od katerih so opazne zlasti naslednje:

Tako bi morali ponovno razpisati navedeno štipendijo, ne pa da je svet brez ponovnega razpisa takoj obravnaval le tri prijave.

Ustrezna služba bi tudi morala sporočiti ponovni sklop sveta z utemeljitvijo vsem trem kandidatkam.

Prizadeti študentki so v Meblu po tem ponudili štipendijo kot socialno podporo, vendar bo verjetno dobila študijsko posojilo od občine.

Dejstvo, da je bila (in do razpleta smo bili tudi mi) prizadeta, nam ne daje miru. Stopimo na pota samostojnega življenja s socialnim izkustvom, ki nas sili v dvom ali v kompromis. To nas dela plemenite, pravite. Pravilniki, predpisi in razni zakoni urejajo zadeve med ljudmi, pravijo drugi.

Pravkar je v izdelavi republiški zakon o štipendijah. Predlagatelji se bojijo, da zlahka ne bo prodrli. Predvsem da ne bodo podprli gospodarske organizacije. Zakon mora biti dovolj splošen, da bi zajel interese vseh zainteresiranih. V zakonih pa so tudi luknje.

Nadzor nad politiko štipendiranja bi morali prepustiti samoupravnemu družbenemu organu iz vrst stu-

dentov, predstavnikov univerze, izobraževalnih skupnosti in gospodarske zbornice.

Znana nam je investicijska in socialna funkcija štipendij. V primeru Mebla, ki daje letno 37 milijonov za štipendijo, brez dvoma gre za pametno gospodarsko naložbo, z namenom dobiti čim prej in čim boljše strokovnjakov. Ta namen se je že prej in ponekod izrodil v iskanje diplomantov ali sposobnih diplomantov, v licitiranje in prekupčevanje gotovih strokovnjakov. Socialna funkcija štipendij se vidi na primeru manj razvitih občin. Občina M. Sobota na primer daje letno približno 70 milijonov za štipendije z namenom, da bi čim več sposobnih, študija voljnih dijakov in študentov iz občine izšolali ne glede na smer in na kraj poznejše zaposlitve. Efekt te vrste socialne za občio je približno štirje diplomanti letno; odstotek štipendistov z neizpolnjenimi študijskimi obveznostmi je tudi do 40—50 odstotkov.

V prvem primeru (Meblo) je motivacija za študij lahko večja (zaradi pričakovanja glede dela, položaja, stanovanja, itd.) in »racionalno« neizkoriščenih štipendij je manj.

Za študente ima štipendija docela drugo funkcijo: štipendija je osnova za življenje v mestu in pogoj za študij, za goli fizični obstanek, nakaznica na koncu ali začetku meseca za plačevanje stanovanja, bloke za menzo, za mesečne vozovnice in še kaj. Reči, da daje štipendija plačilo za naše delo (delovni položaj študenta) pomeni priznati, da je to delo presneto slabo plačano — 200 starih dinarjev na uro ob 35.000 din poprečne štipendije, plus zdravstveno zavarovanje za tiste, ki nimajo družinsko zavarovanje in dotacije.

(Ob koncu lanskega šolskega leta sem v Tribuni zapisal, da na Madžarskem pravdobri in odlični študentje ter tisti, ki se zavežejo za delo na podeželju lahko dobijo od 800 do 1100 Ft mesečne štipendije, kar je enako plačilu delavca v trgovini ali začetni plači učitelja s PA — hrana in knjige so na Madžarskem neprimerno cenejše kot pri nas. Zato pa študentje nimajo možnosti (niti potrebe) za honorarno delo. Dejstvo pa je, da znata obe družbi izkoristiti premalo sposobnosti diplomiranih strokovnjakov.)

Prepuštam štipendiranje slučajnostim ali trenutnim perečim potrebam, pomeni postaviti tudi existenco večine študentov v negotovost. Neenake možnosti in toliko različnih kriterijev pri dodeljevanju štipendij pa nas sili v nasprotno izkustvo, ki je deklarirano v temeljnih aktih naše družbe, da namreč samo delo in delovni položaj človeka določata njegov položaj v družbi.

Jože Konc

Univerza: jetnik poprečnosti

FANTOM IZOBRAZBE je domena meščanskih družin. Izobrazbe, ki ne prinaša golega znanja, ampak družbeni položaj. In univerza je zunanji izraz usmerjenosti, ki je v osnovi neprecenljivo koristna, vendar nam povzroča toliko težav, da smo jo pripravljene krstiti kar za krizo univerze. Ne bi sicer rad posploševal in iskal grešnega kozla, bojim pa se, da gremo pri zboljevanju razmer na univerzi, pri naporih za zvečevanje njene učinkovitosti, kvalitativno po napačni poti. Prav zdaj imamo več možnosti kot kdajkoli za uveljavitev ukrepov, ki bi vsaj posredno lahko pomenili obrat trenda rasti univerze.

Univerza raste, vpisujemo vedno več študentov. Boljša se materialna baza študija. Odpirajo se možnosti za krepitev strokovne in pedagoške osnove. Vzporedno s tem prihaja do vedno večje apatije med študenti, do vedno večjega prilagajanja tiru, ki teče po trdnih kolesnicah. In univerzitetni delavci temu sami pomagajo. Kljub vpletenim formalnim institutom ki naj bi študentu omogočali neboleč prehod od vsrkavanja štartne količine znanja na samostojno delo, je samostojne delavce med študenti vedno težje dobiti in, kar je še huje, vedno ostreje se ločujejo od mase povprečnih študentov, ki predstavljajo za univerzo tisto polovico vpisanih, s katerimi se še izplača ukvarjati. Ostala polovica je obsojena že takoj ob vpisu iz različnih razlogov: zaradi slabe predpriprave, včasih tudi materialnega stanja, največkrat pa zaradi nemožnosti prilagoditve sistemu. Tu pa se polagoma vračamo k začetni trditvi o pomešanjenosti procesa študija.

Student je za potrditev svoje kvalifikacije in napredovanja prisiljen izpolniti mnogo pogojev, ki so zelo togi in včasih temeljijo že kar na statistični predpostavki kapacitativnosti posamezne smeri študija. Študij je usmerjen tako, da povprečno zmožen študent ob kolikor toliko vztrajnem delu zmore zadostiti prehodnim kriterijem. Ti kriteriji so naravnani nekako na sredino populacije dosega pa je omogočen v veliki večini primerov enostavno s tem, da študent sledi učnemu procesu. Predstavljajo torej počevanje. Povprečnemu študentu ne puščajo časa in volje (ali zmožnosti), da bi se že kmalu po začetku samostojno oddaljili od procesa. Možnosti oddaljitve tudi formalno ni, saj znanstveno-pedagoški kader na univerzi ob danem zelo neugodnem razmerju od študentov, ki pride predvsem do izraza v prvem letniku študija, tega ne more opravljati. To pomeni počasnejše napredovanje za dobre študente in hkrati dušenje njihovih specifičnih zmožnosti ki vsekakor obstajajo.

Študijski sistem ki je zgrajen na težavnostni stopnji povprečja, precej natančno določa, kaj mora študent vedeti, če hoče doštudirati, ne zanima pa ga njegova prava izbira med alternativami. Ne trdim, da bi z nasprotno usmerjenim sistemom morda zmanjšali osip, prav gotovo pa bi bil le-ta kvalitativno drugačen. Efikasnost univerze ni v prvi vrsti količinsko razmerje input-output, ampak ustvarjalna kapacitativnost produkta. Ta pa zaostaja za današnjim razvojem v svetu še hitreje kot študijski programi, ker študijski sistem ne zahteva niti lastnega odnosa do programa niti njegovega stoddostnega obvladovanja. Seveda so tudi na ljubljanski univerzi izjeme. Se v največji meri je to študij tehnične matematike in fizike, ki je kvalitativno priznan, ki je pa ravno zaradi tega ostro ločen od našega gospodarskega sistema. Približno dve tretjini diplomantov te stroke je danes v tujini in po vsem videzu bodo tam ostali še dokaj časa. Neuporabni so, ker se ne ujemajo s povprečjem, vladajočim v naši družbeni in gospodarski stvarnosti. To je oster pokazatelj ustvarjanja družbene situacije, ki je po mojem mnenju v marsikem podobna obdobju manufakturne proizvodnje ali nekemu nečistemu tehnokratizmu. Družba hlepi po kvantitativnem napredku, ki omogoča posameznikom, ki jo postavljajo, zasebno izolacijo, kvaliteta družbe pa si lepo ne nadzorovano ustvarja svoje lastne zakonitosti. Po vseh reformah univerze v preteklih obdobjih, ki so težile prav po tem, se je v zadnjem času pokazalo, da se temu (po tistem željenemu) družbenemu idealu univerza najlaže približa, če jo obremenimo s preteklostjo in z dejanskimi možnostmi, ki jo zasidrajo na statični položaj v družbi, pustimo, da sama kreira svojo politiko »proizvodnje«. Kljub pozitivnim hotenjem znotraj sebe ji tako ni dana možnost za usmerjene kvalitativne spremembe, ki bi ji lahko zagotovile status specifičnega telesa v naši družbi. Dvakrat specifičnega, ker je pri nas edina.

Ne more sprostiti študijskega programa, ker ob takem razmerju med profesorji in študenti ne more nuditi kvalitativno boljšega študija. Ne more razrahljati sistema. Formalna uvedba kateder kot osnovnih delovnih enot — raje bi rekel kot osnovnih celic znanja — v praksi ni izvedljiva, ker se bje z edino možnim načinom programiranja znanja. Višanje kvalitete bi pomenilo sorazmerno povečanje balasta manj sposobnih, ker ga je danes prisiljena vleči s seboj. Materialna baza je manj učinkovita, ker je mnogokrat izkoriščena za prazen nič. In še in še.

Se vedno nisem prijatelj sprejemnih izpitov, vendar nam ohranjanje statusa quo vsako leto znova znanjsuje možnosti za temeljitejšo preobrazbo. Z današnjim študijskim kadrom imamo ob vseh drugih zaprekah malo možnosti za pravočasno biološko reprodukcijo univerze in imeli jih bomo vedno manj. Vrednost diplome pada zaradi tega, ker veliko število diplomantov ni sposobno samostojnega podiplomskega razvoja in tako na delovnem mestu ustrezajo le kratko dobo. Obzorje univerzitetnega diplomanta ni fachidiotsko obzorje, ampak nekaj slabšega: statični profil časa, ko je diplomant »izdelana«. S posploševanjem sicer žalim vse, ki delajo na univerzi, pa niso taki, in teh je mnogo. Ne predstavljajo pa večine. Samostojno delo, predstavljajoče prsto izbiro in kontinuiran razvoj, mora postati pravilo. Tega pa kot sem dejal, v današnjem stanju ne moremo doseči. Proces doseganja tega moramo sprožiti z grobim rezom, ker reforme na papirju največkrat niso vredne papirja, na katerih so napisane, pa če nosijo še tako pozitivne premise. Spreminjati moramo tisto, kar je najpreprostejše spremeniti in kar je hkrati v danem trenutku najradikalnejše: nujo univerze, da ostaja jetnik svoje povprečnosti in poti najmanjšega upora, tipične sredinske samozadovoljenosti.

Andrej Klemenčič

SOCIALNO- EKONOMSKA ANALIZA

Dragocena pomoč bi bili DNEVNIKI IZDATKOV, ki jih imajo študentje.

Kolegica, kolega, če redno pišeš dnevnik izdatkov, ga osebno posreduj predstavnikom socialno-ekonomske komisije na IO SS, Trg revolucije 1, Ljubljana.

Uporaba podatkov po dogovoru, tajnost zajamčena.

Socialno-ekonomska komisija nagraduje najboljše dnevnike.

Werner Hofmann

IDEOLOGIZACIJA NACIONALNE EKONOMSKE TEORIJE

(nadaljevanje)

Svetovna gospodarska kriza ni pomenila samo ožranja obstoječega gospodarskega sistema, ampak propad dotlej prevladujočih »liberalističnih« gospodarskih nauk v celoti ter prodor keynesianizma. Keynesianizem je obenem pomenil prodor sistemu prilagojene praktične politike premagovanja kriz in izogibanja krizam z inflacijskimi sredstvi. — Prav poseben problem monopolistične akumulacije kapitala, problem bolj ali manj strukturirane prevelike ponudbe blaga ob togih ali rastočih cenah in problem zaostajajočega povpraševanja končnih potrošnikov ter šibkejših delov podjetniške družbe se je sam sprostil s trajnim poseganjem države v gospodarski proces; država deluje kot nadomestno povpraševanje, saj država lahko spriče svoje vrhovne oblasti tudi sama ustvarja nadomestno kupno moč.¹ Toda medtem ko je veliko protislovje med proizvodnjo in tržiščem izgubilo svojo ostrino, se je v pogojih institucionalizirane svetovne inflacije v našem času še bolj očitno pojavilo novo protislovje: protislovje med notranjo in zunanjo vrednostjo nacionalnih valut. Potrebno je spoznati značilnost sistemov s povečano gostoto sledečih valutnih kriz: valutna ureditev poveljnega časa se je znašla pred osnovnim protislovjem: pred enako inflacijsko stopnjo najvažnejših držav našega sistema in pred istočasno ustaljenimi menjalnimi tečajji. Trdovratno vztrajanje pri ustaljenih menjalnih tečajji ima tudi samo svoj glablji vzrok. Na splošno pa sodi k značilnostim naše dobe, da protislovij sistemov ne rešujemo, ampak jih kvečjemu odlagamo na poznejši čas.

Za nadaljni razvoj novejšje nacionalne ekonomije je keynesianizem postal tako pomemben toliko zaradi posebnih izvajanj »Splošne teorije o zaposlenosti, obresti in kapitala« (1936) kot zaradi svojega metodičnega miselnega pristopa. Dotlej virulentni ekonomski nazori, ki sta jim vtisnili pečat zlasti teorija mejne koristnosti in teorija mejne produktivnosti, niso bili pravzaprav kritično premagani. V mnogo večji meri si je namreč Keynes (in prav tako njegovi nasledniki) pri njih marsikaj izposodil. Stari nauki so torej ostali nekakšna zaloga za zajemanje.

Keynesianizem pa kljub vsemu prinaša nekaj novega: po svojem namenu praktični uporabi namenjen instrumentalni konstruktivizem. Izvajanja raj bi služila prvinskemu skupnemu interesu nacijskega celotnega razreda družbe: namreč nadaljevanju akumulacije kapitala, ki je ne bi resneje motili udarci konjunktura. Tej življenjski potrebi naj bi služil funkcionalistični izračun, katerega skoraj izračunljivi »modeli« bohejo nekaj povedati nekakšni skupni podjetniški kontrolni instanci, kakšni so vzvodi ekonomskega skupnega procesa pri dani konstelaciji »podatkov« in »variabel« sistema na voljo in kakšne so posledice, ki jih lahko predvidevamo. Tajno vodilo takšne instrumentalistke, ki je usmerjena v neposredno koristnost je obsežna sposobnost vodenja, obsežna zmoglost kibernetiziranja celotne gospodarske družbe iz osrednje delujočih mest. Ta podobnost ustreza visoko organiziranemu gospodarskemu sistemu z dalekosežno močjo odločanja eksponent veleposodarstva in države. To označuje svet predstav, kot stoji tudi za glavnimi potezami »koncertirane akcije«. Ustvarjanje ekonomskih modelov kot izraz »instrumentalnega razuma« (Horkheimer) simbolizira z vsem tem svetovni nazor »tehnokracije«.

Obenem pomeni instrumentalni konstruktivizem novo etapo ekonomske ideologije. Da imajo sestavljeni modeli »matematične strukture«, da vsiljujejo zahtevo po natančni izračunljivosti, se dotika le njihove zunanje narave. Mnogo bolj pomembno je naslednje:

1. Relacionistični izračun lahko obdela le tisto, kar je dokončno in kar leži pred nami. Ne more in noče ničesar razlagati. Tukaj je uvedeno splošno razvrstitev načela vzročnosti in torej tudi dokazljivosti. Na to mesto stopi spremenljivi odnos med posameznimi momenti, katerih razmerje med vzrokom in posledico se pojavlja kot načelna sposobnost spreminjanja. Funkcionalizem se giblje v dokončnem miselnem svetu, v katerem, kot kaže, tudi resnični svet ni več pomemben. Navsezadnje ostaja samo pri opisovanju. Kar se tu v resnici dogaja, je usihanje sleherne teorije.

2. V formalizirane modele vstopajo osnovni delovni pojmi, spremenjeni v matematične simbole. S tem se odtegujejo kritični presoji, dobivajo pogojeno, nedotakljivo pojavno obliko — nedotakljivo navsezadnje celo za misleca samega. V resnici se pojavljajo že v najpreprostejših osnovnih pojmih ekonomska resničnost v številnih razpokah. »Kapital« na primer nikakor ni samo gol sestavni del produkcijskih naprav, kot se na primer pojavlja v obrazcu za kapitalni koeficient (k/y) . Kapital je samo

po sebi umevna celovitost vseh vrednosti, ki smo jih vložili v pričakovanju dobička v družbeno enoto uporabe kapitala (podjetje ali celo konzern). — »Varčevanje« označuje v resnici proces ustvarjanja razpoložljivega denarnega kapitala v vseh svojih oblikah; »investiranje« pa pomeni spreminjanje takšnega denarnega kapitala v produktivni kapital vseh vrst. K takemu produktivnemu kapitalu sodijo ne samo produkcijske naprave, ampak tudi surovine, polizdelki in navsezadnje njihov korelat v obliki mezdnega kapitala.

Pri tako popačeni pojmovnosti povzročata težave vsem modelom, da bi se z vnaprej nezadostnimi sestavnimi elementi približali stvarnosti. V resnici živi instrumentalni funkcionalizem v svojih modelih lastno življenje, daleč od resničnosti naše gospodarske ureditve. Sestavljanje modelov se je izrodilo v ekskluzivno družbeno igro, namenjeno posvečenem. Usihanju ekonomske teorije se pridružuje še usihanje ekonomske resničnosti.

Posledice za akademsko posredovanje in prisvajanje na ta način izprevržene gospodarske znanosti so kot na dani. Vladajoča ekonomska ideologija s predavalnic danes pomeni edino še podtikanje. »Modelski platonizem« (H. Albert) ne gre samo mimo resničnosti, ampak je spričo tega tudi ja! ov. In v tem moramo videti sedanjo krizo nauka o nacionalni ekonomiji, vsaj v moji deželi. Tistim, ki se v zasebnem gospodarstvu neposredno zanimajo za akademski pouk iz nacionalne ekonomije so »Kripto-normativne igre s steklenimi kroglicami matematične gospodarske teorije naših dni« (Kade) le toliko zanimive, kolikor gospodarski sistem v celoti odtegujejo resno prodorni razlagi in kritiki. Vrh tega pa potrebujemo na »trgu vodilnih kadrov« kar se da spretno strokovnjake. Nelagodnost spričo akademске izobrazbe ekonomistov se danes pojavlja že vseh povesod in se izraža med drugim z zahtevo zasebnega gospodarstva po reformi. Tako postaja na primer v Zahodni Nemčiji vse glasnejša zahteva podjetnikov po enotnem osnovnem študiju za nacionalno in podjetniško gospodarstvo. Podjetniški seminar na kölnski univerzi naj bi ustregel zahtevam zasebnega gospodarstva. S tem se tudi v nacionalni ekonomiji danes kaže neposredno poseganje zasebnih interesov v izobraževalne procese in njihovo poseganje po izobraževalnih. Vsesokozi ideologizirana nacionalna ekonomija ob vsem tem samo iz lastnih moči nikakor ne bo mogla ustreči takim željam.

Če ne izenačujemo naloge znanosti z njeno uporabnostjo za kapitalistični del naše družbe, se danes neizogibno pojavlja vprašanje: kako bi lahko zapri pot ideologiji, kje bi lahko presekali zgodovinski in zmeraj ožji začarani krog?

Nekaj je jasno: potrebno bo razbiti ogromen misleno zgodovinski proces deformacije. Le kje naj začnemo?

Moj odgovor se glasi: pri tem, kar nam je najbližje, pri praktičnem, pri perečem: pri dnevnih vprašanjih gospodarske politike! Ta vprašanja nam vselej nudijo vpogled v bistvene odnose naše ureditve. Kot sleherna teorija v misleno zgodovinski proces, tako bo morala tudi nova podoba ekonomske teorije izhajati iz empirije same: seveda pa ne bo smela pri tem ostati. — Samo empirično podkrepljena teorija lahko najde končno tudi pot do prakse, ki je končni namen sleherne teorije. Takšna nova podoba ekonomije, porojena iz znanja o dialektiki empirije, teorije in prakse še ne usposablja akademskega ekonomista, da bi lahko izpolnil vsa pričakovanja, ki jih vanj stavijo. Nasprotno: celotni elementarni odnos napetosti med vpogledom in poklicno spretnostjo, kot jo od ekonomista zahtevamo, ga bo pripeljal do številnih osebnih problemov in konfliktov. Preostaja edino vpogled v nadčesno, družbeno naravo takšnega konfliktnega položaja; vpogled v to, da nastajajo konfliktni položaji znotraj same družbene ureditve, v kateri je znanost sama postala družbeno načelo opozicije.

Prevedel Bojah Ilich

Slavko Spilhal

(stran)poTA reklame

V skladu s spremenjeno vlogo množičnih komunikacijskih medijev se je v novem položaju znašla (ali bolje: nov položaj si je izsilila) tudi reklama oziroma oglašništvo. V administrativnem socializmu je jasno izražena težnja državno-partijskega aparata za monopolizacijo ko-

munikacijskih medijev. Monopolizacijo v zadostni meri pa je ta aparat lahko dosegel le tako, da si je sredstva obveščanja tudi ekonomsko podredil, jih spravil v odvisen položaj.

S podružbljanjem produkcijskih sredstev je tudi »produkcija informacij« prišla v družbene roke. Tako kot pri vsaki produkciji se tudi pri produkciji informacij pokaže zahteva po rentabilnosti, po ekonomičnosti in hkrati težnja po čim večji neodvisnosti od oblastnih in sodnih organov. Poleg produkcijskega sistema, ki proizvaja vsebino množičnih medijev, večja je neodvisnost ekonomskega sistema od državne oblasti, večji je njegov vpliv na vseh področjih. Lahko bi torej pritrdili Henriju Calvetu, ki je v knjigi »La presse contemporaine« zapisal: »Toda v naših dneh svoboda obveščanja ni več popolna, Jacques Kayser je svojo knjigo upravičeno naslovil Smrt neke svobode, Harold Laski pa je lahko poudaril, da je resničnost obveščanja v tisku dobila drug pomen tako zaradi vlad, ki se nikoli niso nehale »zanimati« za tisk, kot zaradi časopisnih agencij, dopisnikov in direktorjev ter še posebno zaradi kapitalističnih družb, ki so napravile iz tiska velike komercialne kupčije. Po drugi strani pa je razširjenost tiska povzročila, da so postali osnovno orožje v socialnih, nacionalnih in mednarodnih nasprotjih... Tisk je orodje, s katerim oblast ali kdo drug lahko vpliva na javnost in še daleč ni odsev javnega mnenja...«

Ta »kdo druga« je v jugoslovanskem komunikacijskem sistemu (sistemih) postal ekonomski sistem, ki je v dobri meri vplival na komercializacijo tiska in drugih sredstev obveščanja. Vse večji postaja pomen finančne podpore vseh tistih, ki (lahko) kupujejo ali na kakršen koli drugačen način dobivajo prostor in čas v množičnih komunikacijskih medijih ter tako vplivajo na odločitve občinstva. Množični mediji postajajo tako vse bolj sredstvo za pospeševanje ekonomskega sistema, v ozadje pa stopajo vse tiste številne funkcije tiska in drugih sredstev obveščanja, ki jim na papirju velikokrat dajemo naj večji pomen: vzgojna, izobraževalna, informacijska v ožjem pomenu besede.

V totalitarnih državah kritiziramo predvsem tisto reklamo, ki bi ji lahko drugače rekli »prodajati politiko na nepolitičen način«. V sistemu družbene lastnine, kakršen je jugoslovanski, pa spet stopa v ospredje tista reklama, ki jo kot vsiljivo in lažljivo kritiziramo pri kapitalističnih sistemih, tisto reklamo, ki je značilna za homogenizacijo kulture v negativnem smislu, za nazadovanje kulture. Zal se ti primeri tudi pri nas vse pogosteje kažejo in tako v praksi neredko postavljajo na laž deklarirano podružbljanje množičnih komunikacijskih sredstev.

V državah, kjer gospodarstvo usmerjajo s planom, kjer je (praviloma) ponudba manjša kot povpraševanje, je reklamiranje nepotrebno. V tržnem tipu gospodarstva, kjer mora množica proizvajalcev iskati potencialnega kupca, pa postaja reklamiranje ekonomska nuja. Med ekonomski sistem in sistem množičnih komunikacijskih medijev se tako vrine vmesni element oglašništva ter vzporedno z njim raziskovanje trga in občinstva. Finančni potencial tako močno vpliva na okus, izbiro in odločanje potrošnikov oziroma občinstva. To se dogaja v kapitalističnih državah, do izraza pa prihaja tudi v našem družbenem in torej tudi komunikacijskem sistemu. Z žalostjo moramo ugotoviti, da stari slovenski rekli — dobro blago se samo hvali (reklamira) in dober glas (reklama) seže v deveto vas — ne držita več, vsaj vedno ne.

Očitno je, da reklamiranje pri nas ni tako, kot si ga želimo in hočemo. Finančno »podpiranje« množičnih komunikacijskih sredstev lahko rodi nezaželene posledice, komercializira tisk in druge oblike informiranja ter jih odtuja občinstvu, tak da vse bolj (lahko) prihajajo do izraza disfunkcije množičnih medijev. Nič čudnega ni torej, da mnogi avtorji ugotavljajo, da so množice bralcev dvajsetega stoletja manj občutljive za argumente resnice in bolj podvržene strastem, manj pozorne do kritičnih poročil, zato pa bolj nestalne, spremenljive in pozabljive. Namesto da bi množična komunikacijska sredstva v našem sistemu te pomanjkljivosti občinstva poskušala odpraviti, pa jih še poglabljajo.

Meja med informacijami v širšem smislu in reklamami vse bolj izginja, obe »vrstici« sporočanja recipientom se prepletata. Naj svoje kratko razmišljanje končam z dejstvom, ki ga pred nekaj leti pri nas nihče še dometi ne bi mogel. Gre za zadnjo serijsko nadaljevanje na zagrebški televiziji, za Mestece Peyton. Ni še dolgo tega, ko smo se zgražali nad ameriškiimi televizijskimi postajami, ki v vse svoje oddaje vključuje tudi reklame. Zdaj nismo prav nič boljši pri nas: začeli smo z »menjamo filmski traka«, zdaj pa na Zagrebu ekonomsko-propagandni program v novih serijskih oddajah vsakih nekaj minut prekine film in »postreže« gledalcem z dvema, tremi reklamami.

Doklej še naša potrpežljivost, bi se lahko vprašali. Vprašali kot člani socialistične samoupravne družbe, ki teži k čim večji humanizaciji in noče tretirati posameznika le kot objekt.

¹) Po predavanju, ki ga je imel avtor 21. maja 1969. na Visoki šoli za svetovno trgovino na Dunaju. Pozorneje bralce naj opozorimo še na naslednja dela istega avtorja: »Socialno-ekonomski študijski teksti« izdal in obdelal W. Hofmann. Prvi del: »Teorija vrednosti in cene«, Berlin 1964, drugi del: »Teorija dohodka«, Berlin 1965, »Teorija gospodarskega razvoja«, Berlin 1966; W. Hofmann: »Beda nacionalne ekonomije — Univerza, ideologija, družba«, Edition Suhrkamp, Frankfurt, 3. izdaja 1969.

²) Primerjaj tudi W. Hofmann, Znanost in ideologija v: Univerza, ideologija, družba, Edition Suhrkamp, Frankfurt, 3. izdaja stran 49 in naprej.

³) Poblize o tem glej v knjigi W. Hofmann, Sekularna inflacija, Berlin 1962.

E O P B R T
P O I R
K E K E N U
E K E A N B

filip robar — dorin

antika pleterje

Tema se dela.

Spomnem se sobe v samostanu, kjer sem prebival neko poletje. Sveče stene, molitvenik, rjava vrata, Marija z Ježiškom, zelena žuželka. Sedim na sofi in se dajem tropinjam. Včasih grem nakrog po hosti in kadim pipo ali pod jekami narhlo masturbiram. Ribe, cvetača, žganje, drobci Wittgensteina in Lilijane. Skovikanje gotike, bron, pojači hodniki, trda razpela črnji nad prepadi.

Tema se dela. Kamenje se vdira globlje. Meso se še naprej razleza.

rojijo z dvigal

Ko se stemni ko se napravi tema vsakdo bi rad imel svoj prostor koder bi se v miru vohal.

Mate se plazi, Braco se plazi, namazana tla do drugega prostora do tretjega prostora do četrtega prostora. Vdne se. Vdne se še naprej. Vidi se Tomaževa rit vsa znojna vse tja do sedmega prostora vdne se vdne se še naprej in Ladislavova in Božičeva in Kocbekova in tako naprej. Ko se stemni ko se napravi tema vsakdo bi rad imel svoj prostor koder bi se v miru vohal in se stemni in se napravi tema.

podgorec

Znosi lmanice na sonce očisti jih namaže odišavi. Leže med praprot in zaspil. Ob treh je sedemindeset in senci. Ob štirih preleti pošto letalo. Proti mraku vstane. Trava sope. Insekti so tečni.

Zvečer se orosi in lmanice dozoriyo. Dekleta golo tleskajo o tla. Stopi iz gošče, si zadene pien na rame in odide proti domu. Podgorec. Star je oseminsedemdeset, piše šmarnico in pravi, da še zmerom fuka. Sicer pa največ izvozi v Italijo.

dan oplajanja

I

Široka zelena dolina gozdovi, ride, vinogradi. Držim se nagega telesa hrasta. Gozdovi gorijo trave gorijo ogejn dolji do reke.

Ližem mrzko kožo hrasta. Vonj po gorečnem mesu. Globoko potegnem tresem se veje se zaprejo nad menoj.

Padem na vroča tla. Bruham isto staro magmo.

II

Končano. Spal sem nekaj ur. Spočit sem in očiščil. Peč je hladna in zunaj megleno jutro. Na steni so rdeča drevesa. Z glavo udarjam obnja in stresam črve. Čakam na odmev iz kamene dobe.

na tenko in je veliko trušča. In je fun. In Mina je fun. stara se otepa. Vrata počekana s kreda.

človek pri sedemdesetih letih prodaja časopise se smeji pije berači gleda skozi okno in umre sploh je zelo lepo

fotografije janez korošin dragiša modrinjak in tone stojko

Sem ptič brez kril sem človek, ki leti ime mi je Capi

Drugemu, ki je z menoj, je Ivc in tretjemu Goc. Četrti je Jarc. Dvigali smo riti s stolov ko nam je bilo tik pred jutrom. Potem je jutro prihajalo okrog nas in mi smo šli skozi njega v dan.

Konkretno; Ivc je predlagal, da zdaj, ko smo prebili noč na tak in tak način, da je čas obiskati Albino, to je žensko, ki spi. »Naredimo novo, naredimo nenavadno!« je kričal. Odšli smo iz skrajno predmestne, pol vaške krčme, v manj skrajno, v nevaško, v polmestno predmestje. Tam so novi bloki, tam so novi parki, tam so nove sobe, v sobah je Albina, mlada ženska, ki spi.

»Kako bomo storili?« je postavil tehnično vprašanje Jarc.

Sprašujem se; ali je to jutranje, je to negotovo, ali mi je strah v telesu in zakaj, če je? »Kar je odveč, gre preč,« je posmehljivo rekel Goc in posumil sem, da mi pripravila zahrbtno. Vendar mi je bilo, kot da mi je Jarc v oporo, tiho je stopal z majhnimi koraki in se smejal. Njemu je bilo lepo. Bil ni polptič, bil je hodec, ves na tleh, ni se mu bilo bati, ni mogel v zrak in tudi treba mu ni bilo. Kdo ve, če jaz še lahko?

Goc in Ivc si šepetata besede v ušesa in gresta malo zadaj, kot da hočeta iti še bolj zadaj in bolj in bolj zadaj, dokler ne popolnoma zadaj, to je, drugje. Obrnem se in pravim; »Kaj vidva zadaj tako skrivnostno?«

»Nič, nič, kar mirno naprej,« reče Ivc z zahrbtnim glasom. Meni pa je neprijetno na hrbtu. Zakaj, saj sta prijatelja, med sabo sploh, a tudi z menoj. Kaj se zdaj tu dogovarjata in me ne pustita zraven? Proti komu sta, proti meni, proti tebi?

Obrnem se spet in vidim, Ivca in Goca ni. Pač, sta še, a daleč in vstran; njuna predolga vojaška plašča plahutata v vetru.

»Prevarana sva,« rečem Jarcu, »prevarana in zapuščenaa. On pa se samo smeje, prijazen in nedolžen je z mano. Ampak Ivc in Goc ne izgineata. Večkrat mi gre obraz v desno in daleč na koncu desne nekje Ivc meri vame s puško. Ivc, vojak, meri vame s puško, Goc, vojak, velike rdeče glave, stoji zraven in gleda široko režé, spodaj ves siv od vojaške uniforme. Zdaj, zdaj, kdaj tist potegnil ukrivljenca?

III

Duh po spolovilu moje žene in iz kuhinje po sesekljanini in česnu. Junija zvečer.

lili letina lili

Lili je najlepša podoba iz mojega otroštva. Pridem po stopnicah górlji se ploha in zadisi po prahu. Golobi se pojavjo po napuščitih. Luka spuščá zmake iz oči. Pride Ladislav in prvi vrže sekiro. Požreva si drobovje in Lili tuli: Idiota! Rad se spominjam kako je Lili srbelo.

iz čudnih logov

psihedelični božič

Vijoličaste tanke za čsrr rumene tope za poljsko roza bombe za madžarsko zelene migovce za alžirjo rdeče protivlonske za bolgarijo pikčasto smb migovce za nigerijo škilasto rumene radarje za naserijo pompejsko rdeče volne za ndr kumekakšne kaj za jugoslavijo rumeno sive nagobčnike za mongolijo bordojško rdeče triperje za romanijo brezbarvne idiocije za preostali svet. Pička ti na nosu zrasla —

znocráj

V mesta vdira vročina. V jarku gnije povožen pes. Muhe se lepjo na asfalt. Ljudem gre mučno na smeh. Politiki najdejo način.

mehke gume

Ljudem, ki se politično blazno to in to žleze močno zatečajo. Ni važno kako nežne popke znajo imeti vsak njihov to in to se obrne v posilstvo. Toda ko so gume na vozičku mehke Sveti Sava, je težko porivati!

člen še nepoznan

Sanja se mi, da z Jožetom potujeva. Po Afganistanu, Gani, Indoneziji, po stari Biafri, stari Čehoslovaški; letiva nekaj malega nad Magrebom. Mediteran je ko skledica volovskih oči. Potem še plezava v gore. Sama, brez papig, zvočnikov in motociklov. Jeva kruh in čebulo in lulava v prepad. Potlej Jožetom se igra na frulo. Eh, Josipe, bila sva si taka prijatelj!

mate nc

mate nc

me. Zdaj, zdaj, kdaj tist potegnil ukrivljenca?

Mi je iti v zrak, a mi več? Daleč je spomin na zadnji leto tla? Tla, cesta, močno, trdno pod nož Odrinem tla. Da, dvignil sem se pol metra. Se sem ptič brez kril, človek, ki leti težko je leteti teži; zelo moram mahotami in odrivati z nogami kakor žabčanki. A gre, gre. Strel zgreši in leti daleč. Ivc da puško Gocu, Goc meri s prsti ukrivljenca, zdržuje sapo in je še beš v veliko glavo. Začlčkem: »Ne boj se, to je samo zame, pojdi mirno naprepa še bolje, malo vstran.« Potem ga zam visoko v zrak. Strel zgreši. Strel me še prehití, kdo ve, kam pade.

Vendar me stane. Dolgo je že, kar sem nazadnje letel in le v silí. V leksikonu najbrž zame piše: »Leti v silí...« In misliče me boljjo in me tišči. Preveč sem jedel, preveč sem zrna hrane povsed po notah raznih lih listov. Pod mano leti pokopalšče, gra grobu, ciprese na vogalih belih stez. Počéje v jutru, pokopalšče v delnem dopu, tam pod mano globoko. Potem naprečkaj zanemarjenih njiv, blelih travnikov, rabišča, jame za temelje, tovarne za strodjetja za socializem. So ceste z vozilenci, ki hodijo po svojih poteh kot majhni, pikčasti. Jaz jih ne jem, piše v leki, ker nisem ptič, ki jih je, niti nisem eden njih samih (kajti oni se jedo med seboj).

Jarc je bil dolgo vrtol pika, ki je šla po dolgem plončiku. Res ni nevarnosti. On je točno določen, je, definirano je. Neznano, nenavado, je, ptič brez kril, človek, ki leti. Čeprav težko in nespretno in zato nisem varnej zrak. Moram višje; moram v nebo, kakim dve piki s puško, ki štrli navpik, in zleteti k mestu, k starim, velikim hišam, mnogo žlebov, strešnih kotov inih sten.

Mesto pride. Nekakotno je na ulici, med mrtvimi stenami tiste stene, ki nimajo oken). Stopim svaaj, polpolin, in se peljoku nekaj poskajti močno sem utrujen, prihajam od in dolgo že nisem jedel in spal. Dve posred tisto, do kate-re sem bil namenjen, jedam Petka skozi okno in sem ga vesel, kim na cesto in k Petku. »Živio, Petek, si? Vesel sem te srečati. Dolgo te nisem! Postane mi varno pri srcu, le redko sozem, če niso vojaki za mano. A niso, merom bolj varno mi je. Petek govori po, Petek je večna dobričina. »Na kosilo povabljen k Vipi-ju,« rččem, »bi šel lahmenoj?« Petek ne more. »Saj tudi sam u rečem, »ker sem utrujen in že dolgo i spal. Bil sem z Ivcem in Gocem, ni lpo. Saj veš, kako je.« Petek pravi; »Ah, i Goc! Ljudje brez vesti, brez morale.« Vem, da Petek isto z mano misli. Tedaj ob pred neko trgovino. »Počakaj me,« rečemj sem ven.« Izgine v temno luknjo in tle pet minut. Pride s puško Srce se mi ne.

»Zal mi je, ampak via moje morale in vesti moram storiti to,« skušala Ivc in Goc.« reče in napne. »Toda... onadva nista ti... saj ju poznáš... nista isto!« »Vem, nagib pri njih pravičen. A moj. Zal mi je. Tako je.« Smola! Nad nama so Mnogo električne

napeljave, telefoni, kuhinje, računski stroji, grelne naprave, mnogo elektrike v žicah. Kako gor?

Odrinem se. Nekoliko laže kot prvič. Zice nasproti, težka elektrika, kako med njimi ven? Roke so okorne, krmariti ne znam in takoj moram v nebo, če plavam pod žicami, me puška zadene. Pridem do žic in se zvijam skozi, zatakne se, se osvobodim, brcam z nogo; žice branajo. Ne dotikam se tal, zato me elektrika ne vrane. Strel je že tu, a ne gre vame. Leti visoko, visoko v nebo in se razprši. Medtem sem že čez in letim za njim. Vidim Petka, majhnega, manjšega, kako meri name in strelja. Če ne pridem čez strehe teh velikih hiš, me lahko puška ujame. Ampak kako težek sem in razbojen po telesu. Priletim do žleba in se ujamem z rokami. Ne letim več; plezam. Vlečem se z utrujenimi mišicami čez žleb v streho. Puška lušči omet z mrtve stene okoli mene. Kaj res vsi streljajo polptiča? Prav vsi? In zakaj Jarc ne? Bi tudi on?

Stečem čez streho. Petek ostane spodaj na drugi strani in puška ne more več do mene. Splašim golobe in mačke do roba na drugi strani hiše. Od tam vidim Vipijevo vilo sredi starih blokov. Moja hiša je zelo visoka in strah me je vzleteti, kajti kaj, če ne letim več in padem na tla kot zadet golob? S težo, ki bi me pritisnila v tla? Zato tekam nekaj časa po robu strehe in tja in izbiram kraj, od koder bi se pognal. Moram v Vipijevo vilo, kajti Petek lahko pride okoli hiše in strelja name s te strani. V vili pa menda ne bodo streljali, še posebno med kosilom ne in čas je kosila. Moram priti točno, se pravi, moral bi. Če je skuhala Albina, bo dobro. Kje dol? Naj bo. Tukaj. Odrinem se in padam, da mi sapa zamaši usta. Spominim se, da moram mahati z rokami in playati z nogami in začnem divje, z močjo. Dvignem se, torej sem še polptič. Uspelo je, letim!

Pozvonim s prstom na drobní gumb. Zvočenje prešine staro vilo v vseh sobah, predso-bah, kuhinji, sanitarijah. Vrata odpro; Albina. Albina sexy.

»O, Capi, moj dragi tiček,« reče mlada ženska. »Kar noter, kar noter! Na kosilo vabimo. Pravi čas. Kmalu bo na mizi.«

Capi korakam noter.

»Kje je Vipi?« prašam. »Pride, pride. Moral bi že. Sedi.« Albina sexy mlada ženska. Miza bogato pogrnjena, ljudje sedé, krožniki okoli, vznemirjenje, polnaglica, šepet in vzkliki in razni glasovi, omizni glasovi pred kosilom, čakajoči prvi grizljaj. Vznemirjenje pred začelkom.

Tedaj Albina sede poleg mene. Albina je močna, težka, iztesana ženska. In vseeno mehka in vseeno nežna! In vseeno mila! In vseeno vitka, oblata, spotegnjena, gladka in obrazna. Ima obraz kot telo. Njen obraz je njeno telo. V njej je vse v enem, ona je telobraz. Albina telobrazna sedi zraven mene in kaj? Prime me za nogo, prime me za bedro, približa se mi tiču, ptiču, prime me mojemu tiču tik pod mizo, tik pod očmi vseh ljudi, tudi očeta in tete in mame. »Hej,« glasim, »počakaj, sikenem, one, kaj ga serješ, ne me...« šepetam.

»Bi?« vpraša telobraz. »Seveda bi. Ampak ne zdaj. Kosilo, gostje, družina. Ne zdaj!«

»Ti, ti, tiček!« reče. Vstane in se oddalji. In, oj, ima pištolo v roki. Najprej pomeri nase; »Zato! Nalašč! Ze pravi!« reče in ima cev na sencih.

»Ne igray se,« reče mama in reče teta. »Pa ne,« reče ona in pomeri vame. Oj, kako, kam leteti? Soba je ozka, soba je nizka, soba je obdana in podstavljena. Okno je odprto, a preden bi poletel skozenj, bi prišel strel do mene in skozi mene. Kako hudo je biti polptič, kako težko ni biti samo človek, ne ptič brez kril, ne človek, ki leti. Vsakdo se igra, vsakdo lahko zajebava, vsakdo strelja v ptiča brez kril, v človeka, ki leti.

»Nič zato,« dé Albina, »prišel bo brat Vipi in on že ve, kako.« In sede nazaj k meni. In da ne bil Spet prime ptiča. Prime in drži in stiska.

»Oh,« reče, »kako bi ti z menoj, tako majhen, tako droban?«

Zasmeh me v kožo in v glavo. »Ne, ni tako. Čakaj čas, bo čas. Ne pri kosilu, pod mamó, očetom, teto. Zdaj jemo!« Ali ona drži. Albina drži in stiska in ne zani. Ptiču postaja toplo in mokro. Meni je tesno; ne maram, da pride Vipi, on tega ne mara. Ona pa, kot nič; drži in ne samo drži; vleče. In ne samo vleče; stiska. In ne samo stiska; pred vsem! Pred vsemi deli. In še vedno. »Taki!« Daj no. Takle z mano? Ne lomi ga.« Čakaj. Ne morem biti pri kosilu in pred družino velik ptič. Daj no!« »O, če te takole stisnem, bi pa že moral biti velik ptič, četudi pri kosilu pred družino.« In telobraz gre v moj obraz in gre v mojega ptiča. »Ti, ti, ti si mi res pravi ptiček, ptiček-tiček!« reče, »pravi pravcati ptiček.« Nisem čisto pravi pravcati ptiča ugovarjam.

Vstane. Zaslišim hrup, glasovje iz predso-be izpred hiše. Vstane še enkrat in gre k oknu ter ga zapre. Zagrne težko zaveso čez in ga izgine, potem gre k vratom ter jih drži samo priprte in zaslonjene s celim telobrazom svojim in še tamala papiga ne bi mogla skoz. Strop je v celim in stene in tla, delno les, delno zidava. Luč in slike, okno pa dvojno, obojno zaprto in izgignulo. Nikamor ven.

»Vipi, brat, gre. Z njim so Ivc, Goc in Pe-tek. Brat Vipi ima danes rojstni dan. Imeli bomo krasno zabavo in tile so prvi, ki prihajajo. Pride jih še mnogo, mnogo, dragi ptič Capi! Imeli bomo zabavo, party. Prihajajo in so že v predsobi. Mama, zapri golobnjak, teta, pojdi nakrmit konje. Oče, spiš pesem prigodnico. Capi, sedi v tarčo.« Polptič.

k r a n j
! u v j k

Naši dragi ljubitelji dobre poezije. Uredništvo vam želi v nekaterih naslednjih številkah predstaviti mlade pesnike, imena, ki se vam (vsaj nekatera) še niso neizbrisno vtisnila v spomin. Opogumi se tudi ti, mlado dekle, študentka, pošlji nam svoje izdelke tudi ti, zeleni bruc, kritično misleči mladinec; vsi smo revoliti-rani. Vaš Urednik

franci zagoričnik

antlog

1.

LJUBITI ROČNO URO ZA EGISTA
Točič z ročno uro po mizi
Položiti žepno svetilko na uho
in poslušati jo
Isto storiti s krtačo za lase

2.

OVZEVDJE PERICE
4 besede tvorijo stavek, besede spreminjajo
svoje zaporedje in tvorijo 256 konstelacij.
za hip perica reže raci rep, ali pa ena beseda po-
kriva vsa mesta: perica pere perici perico.
stavek ostane nespremenjen.
lahko se objavi tudi brez teksta.

3.

TEKST
TEKSTANI

4.

KAJ HOČE EGIST?
EGIST HOČE DA BI VSI NOSILI DUDE!

5.

Traktat
o rabi malih in velikih črt:
o rabi avta

6.

navodilo za uporabo
niza uporabo

7.

Tukaj so iz kranjskega Literarnega kluba Mar-
jan Stancar — Mönos, Majda Kne, Zdenka
Zrimšek, Zoran Božič, Miljana Prestor, Ifige-
nija Zagoričnik, Franci Zagoričnik, Irena Brejč,
Pavle Lužan, Milan Pečnik in Marijan Muro-
vec.

8.

Lepi goč, Tribuna, Rok, Fondi Oryja Pála,
Heraklit, Pričevanja in fragmenti.

zoran božič

filantropovi mostički

potem pa kot da se je nekdo res vsedel. klop se čudovito maje. vse bolj in bolj. pokvarjena dotrajana klop. ubita klop. zadnjica se pritiska ob barvo, ne zebe je. zelena oljnata in zeleno listje povsod okoli. nad njim. pot teče do se-dala moči zeleno, barva je nepremočljiva. zelena zadnjica. trebul viši proti drobnim belim ostrim kamenčkom obvisi nasproti sedalu. klop se hreščéce maje in maje se trebul. večkrat se bolj in bolj zamaje silovito zadrgeta poskoči proti vrhu nebotičnika hoče se osvoboditi razme-rija s sedalom kriči. tolst je napet bliska se pod zelenimi hlačkami. in hoče nekaj hude ne- kaj pričakuje. rumen robec pohotno visi iz omamnega razporka. rumen nos in rumen smr- kelj velik in zaslužen. teče v grlo. masten je kot trebul. oba sta rumena trebul bolj kot ostalo. nekje višje pa zeva polna odprtna ne- koč lep gobec zdaj so to pokvarjena usta. od- prta in v voltni več čakanom podobnih teles. zveajo in se nikakor ne morejo zapreti. polna nečesa. pokopalšče rabiljenih avtomobilov, tre- bul potopljena zrakera. mimo pa teče reka. reka plodnosti. potok lepih izkušenj. in blazno telo, črna rejena usta zveajo bolj in bolj. la- kasti čevlji s polvisoko peto. teptajo razvraten zrak na poti in nosijo tok življenja. v diago- nali s klopjo se blešči prozorno usnje. bele žabe razmahujejo atome in delajo pohoten zvok. v trebuhu blazno kruljenje nejasni na-

gon po škripanju stare postelje. prozorna čista volna v manjši diagonali proti zelenim hlač- kam. velik smrkelj teče dalje proti robcu. usta hlastajo zrak. že čisto blizu okoli jedrega pasu pravzaprav pod njim je mini tesno občita sintetična seje energijo in nekje v sredi orje pri vsakem koraku vrela zemlja čaka na seme in sploh toplota blaznost in pod njim še vedno prozorna volna. klop nasproti čisto enaka ma- java klop in prazna. bolj ozek prehod gre vmes in trebul se stiska nekam neprevidno bolj in bolj leze vase. prozorna tkanina okoli obeh platišč in še marsičesa in potem skozi ozko dolino ravno nasproti smrkavega nosu. potem še malo vzdolž po razorani zemlji nasut bel droben pesek. se oddaljuje v tej smeri. te- daj pa se zrak nenadoma prelomi bolj in bolj zavije oči osladem kis ki prodira v vonjast ru- men smrkelj trepeta skače se razliva objema vse trebul gor in dol po zelenih hlačkah in klop harmonično niha bolj in bolj. zrak napet in brezdušen odlepa zažrte vršičke vse rdeče in polne vonja nabite z mastnim oljem strasti. brsteče prsne bradavice. prozorne prsi nabre- kel bombaž čipkasta svila in modrček vse že daleč od velikih zveajočih polnih ust in poska- kujočega trebuha. 10...9...8...7...6...5... 4...3...2...1...0! se ustvari že pričakovana nenadna sprememba. tam nekje za mrtvimi hlačkami nabrekne življenje zaživetih hoče bolj in bolj se dvigniti in zadovoljiti samo sebi do- seči svoj smisel vse poetičati pobiti ustreliti obesiti vse zadaviti umoriti samo da se dvigne. reka življenja pa gre dalje. napetost ob tre- buhu počasi upada še preden je narasla. izgu- bila je voljo in omagala že na začetku. življe- nje je kruto. tok vzbrstele sile za zelenimi hlačkami ni dosegel svojega namena. star je. izžet. zgaran zadušen umorjen. tekel je skozi vojno in po vojni se razlival po mehkih oblih obalah jih krušil in razlival in razdaljal svojo ljubezen svoje bogato premoženje. trebul pa dobro živi dalje in poskakuje svojo pot. se nenadoma mladostno dvigne ostane sama klop. prazna in stara je. ubita klop. maje se in cr- kava iz dneva v dan.

zdenka zrimšek

izvEn l a

Samo tisti dan ki mu pravijo vstajenje In tisto driskanje ki se je pojavljalo v zakotih ko je stari bradač odlagal svoje smeti in je razrgana razorana roka slepo iskala prežvečena čreva ki so se porajala kot ljubi kruhek Da ga ni več tu da je pravkar bil o tem molčijo In vendar so jutra prišla tudi sem

miljana prestor

neresnični REd in občutje

Kadar so tla suha trajajo daljši čas Obračam se navzven z vsem nastrojenim srcem. ki prihaja iz bližine in lahko napolni dan in noč medtem ko sonce vzhaja in zaidé zadržano pričakujem ga proti spancu zapira se brez razloga uspanav brezdušno sezgem pohoto ker marsikateri vrat in noga sta stvar občutka in gibčnost migljavaev je trud zato je dostikrat boleče jasno odpre oko ob zvočni šali kar deloma ugasne v tej senci

ŽELODEC ME BOLI! SRCE ME BOLI! JETRA ME BOLILJO!

(„CHE“ V XXX. PRIZORU)

Več kot očitno je, da nova drama Primoža Kozaka, *Legenda o svetem Che*, nadaljuje oziroma razvija tisto problematiko, ki so jo postavile dozdajšnje drame tega avtorja in ki se je tako rakoč že etabrirala kot specifično kozakovski. *Legenda o svetem Che* je pravzaprav še najbližja *Aferi*, mogoče pa jo je bilo slutiti tudi v *Dialogih* in seveda *Kongresu*. V njenem središču ali bistvu je, kot rečeno, še zmerom zbrana malone ista volja po dramaturški transkripciji istega: revolucije oziroma njene eksistencialnega temelja, to je političnega ali zgodovinskega gibanja skupaj z njegovimi posledicami, a ne na način ideologije ter tako neogibno pristranskega, ekskluzivističnega gledanja, ampak dosledno v optiki njegovih iniciatorjev in vodilnih akterjev, njihovih medsebojnih razmerij in konfliktov, v katerih se — ker gre zmerom za mejne dramske situacije — problematika revolucionarnega gibanja dogaja praviloma kot sinteza političnega in eksistencialnega, kot čvrsta povezanost in enotnost obeh razsežnosti revolucije, kot integralno »historičnega subjekta«, ki ima zmerom »vse, kar je, v igri«, ki je potemtakem sam v celoti povzet v gibanje in je tudi revolucija mogoča le na temelju njegove »eksistence«, ter tako med eksistenco in njeno revolucionarno ideologijo (Smislom) ne dopušča nobene distance. — Bolj od tega jedra, ki ga razpirajo vsa dozdajšnja Kozakova besedila, pa nas mora na tem mestu zanimati posebno premikanje ali spreminjanje akcentov v njem. To spreminjanje na prvi strani seveda čisto določeno kaže na čas, skoz katerega je pričujoča dramaturgija — od prvega do poslednjega teksta — šla, saj je čas že v osnovi določil in opredelil sleherni besedilo na poseben način, ki pa je kljub temu razvidno potrdil njeno notranjo oziroma motivno koherentnost: pred nami je docela konsistenten literarni svet, v katerem naključja niso mogoča. Po drugi strani pa se nam prav iz vprašanja o času postavlja naslednja domneva; zdj se namreč, da se »kozakovski« dramaturška forma že približuje limitni točki, kjer se začenja celo njej sami pojavljati zavest o nezadostnosti in omejenosti lastne literarne forme, kar utegne biti predvsem znamenje njene dozorelosti ali dokončanosti. Očitno je, da se iz te dozorelosti, ki jo tako rekoč eksplicitno razpira prav *Legenda o svetem Che*, zastavlja predvsem vprašanje o tem, ali je čas, ki ga je ta dramatika transkribirala kot temelj in hkrati instrument eksistencialnih in političnih razsežnosti revolucije, nenadoma segel preko njenega umetniškega dometa, in — na istem nivoju — ali ni morebiti sama že izčrpala »vsega«, kar se ji je v dani zgodovinski epohi, dobi aktivizma, subjekta in ideologije, epohi revolucij, nudilo kot temeljno izrazilo eksistencialnega, to je v istem političnega in zgodovinskega — subjekta, mimo katerega, o literaturi Primoža Kozaka sploh ni mogoče premišljevat.

Najprej se je torej potrebno vprašati, kakšno je zgoraj omenjeno premikanje akcentov v jedru Kozakovega dramskega pisanja. Dejstvo seveda je, da je potek tega spreminjanja mogoče ugotoviti šele na osnovi neposredne, »fenomenološke« deskripcije dramskih situacij v posameznih besedilih ter šele potem premišljevat tudi o tem, kaj to spreminjanje pomeni za pričujočo dramaturško formo samo in v celoti. Tak fenomenološki pregled, ki ga bo mogoče na tem mestu izvesti le v kratki, skrajno zgoščeni obliki, na aktualen način omogoča skupni natis prvih treh Kozakovih dram, ki je pod naslovom *Sodobna trilogija* izšel pri Slovenski matici in ki je izredno razvidno pokazal nekatere najpomembnejše zveze med ponatisnjnimi teksti in *Legendo o svetem Che*. To se z drugimi besedami pravi, da se bo mogoče šele po opravljenem pregledu ključnih kozakovskih situacij spraševati o konsekvencah, ki se odpirajo iz omenjenega spreminjanja akcentov in ki morajo po vsem videzu že same po sebi vsebovati tudi nekatere čisto določene možnosti za to dramaturško formo. Vprašanje o premikanju akcentov v transkripciji istega bistva mora biti potemtakem tudi vprašanje o njenih nadaljnjih perspektivah. Dejstvo namreč je, da ta vprašanja *Legenda o svetem Che* izreka na čisto spontan in avtohton način.

— *Afera* zastavlja problem revolucije kot vprašanje o aktivistični grupi, ki je revolucijo zasnovala in ki stoji na čelu njenega boja, v kateri pa pride do usodnega trenja. V njej se namreč pojavita dva ideološko-eksistencialna modela in koncepta revolucionarnega boja. Ker se med seboj — čeprav si postavljata za cilj isti Smisel — izključujeta, je jasno, da konflikt med njima slabi vojaško učinkovitost in uspešnost gibanja. Spor med obema konceptoma drama eksplicitno razreši s pomočjo posebne oseba-arbitra, štabnega komisarja Jeremije, ki se odloči za najvišji Smisel revolucije, za njeno zmago. Eden od akterjev v sporu mora biti odstranjen, da bi se revolucionarno gibanje spet strnilo krog enotnega jedra, doživel deblokado ter se z vso silo angažiralo v bitki zoper poglavitnega, to je »zunanjega« sovražnika: nemške tanke. Eden od akterjev mora zvestobo svojemu ideološkemu konceptu — in to je hkrati model njegove eksistence — potrditi s smrtjo. *Afera* postaja v tem tragična igra: njena limitna točka je zvestoba, ki se lahko izkaže le v smrti. Drama razkrije, da je ideologijo mogoče likvidirati le tako, da je hkrati uničena tudi eksistenca, ki je ideologijo zasnovala in ki je z njo poistovetena do tiste mere, da med obema razsežnostima ni možna niti najmanjša razpoka, da sta obe dimenziji eden ter isti svet.

— *Kongres* se ukvarja z revolucijo na ne-tragičen oziroma do neke mere že kar anti-tragičen način. Revolucija je namreč tu že zmagala, revolucionarna grupa je zasedla vodilne položaje v družbi, prešla je tudi fazo to-

talitističnega nasilja nad svetom, témo *Dialogov*. Spor, ki je partijo pretresal v njeni revolucionarni preteklosti, se sicer obnovi, a v docela drugačni obliki in pomenu. Medtem ko je *Afera* postavljala v središče tega konflikta vprašanje o zvestobi do smrti, v kateri se odkrije in potrjuje Smisel eksistence in obenem Smisel ideologije-revolucije-gibanja, ki ga je ta eksistenca zasnovala in s katerim je absolutno poistovetena, se v *Kongresu* akcent premakne na vprašanje o politični moči, ki je zdaj temelj nove oblike Smisla. To pa je tudi že vprašanje o taktiki, politični spretnosti, učinkoviti »zakulsnih« intrigi, zmagi »za vsako ceno«, kar se z drugimi besedami pravi, da problema revolucije in eksistence v tem tekstu ni več mogoče zajeti v kategorije zvestobe in izdajstva, eksistence in smrti, eksistence-ideologije, ideologije in eksistence. Revolucionarna situacija — dogajanje ideologije in eksistence kot nerazdvojljivo istega — se je spremenila v izključno politično situacijo, kjer razmerja med akterji-subjekti določajo politični položaj, uspeh, moč, mesto v hierarhiji, zveze itn. Temelj in izhodišče teh razmerij ostaja sicer še zmerom eksistencialno, kar pomeni, da se razkol med političnim (ideološkim) in eksistencialnim še ni mogel uveljaviti v zares radikalni obliki: padec starega revolucionarja, ki se je v preteklosti preskušal v zvestobi in smrti, Vincenta, zdaj totalitarnega oblastnika, zatorej ohranja nekatere tragične poteze, kakor jih poznamo zlasti iz prejšnjega teksta, iz *Afere*, vendar se skoz njegov padec ne odkriva nikakršen zavestni Smisel več. V prvi plan dogajanja se je namreč premaknila sprememba ideologije v oblastni strukturi, nekdanjo zvestobo do smrti je zamenjal preprost politični umik s prizorišča, ki lahko ima eksistencialen, to je tragičen pomen šele nekje v ozadju dogajanja in ki ga tudi besedilo samo razkrije šele posredno: politični suspens partijskega sekretarja na Univerzi je v prvem planu polom njegove stalinistične ideologije in politične prakse (in prvenstveno takega *Kongres* uprizarja) in šele na tej osnovi se izvrši tudi razkroj njegove nekdanje revolucionarne (eksistencialne) vere v možnost in neogibnost radikalnega in totalnega spreminjanja sveta (razkroj te vere v ta Smisel revolucije drama *Kongres* implicira, a ga ne postavlja med svoje vodilne razsežnosti, ki bi kontekstu besedila podeljevale odločilen pomen). Vincentov prisilni odhod s političnega prizorišča sprejemamo tako rekoč z olajšanjem, tekst nam začenja nenadoma diktirati čisto ideološko participacijo: novo oblastno strukturo, ki je na mestu totalitarnosti uveljavila funkcionalno politiko, na mesto eshatološkega Smisla postavlja tehnokratski »brez-smisla« — a vendarle ostala pod istim horizontom-hotenjem po urejenem, pravičnem svetu —, moramo v ideološkem pomenu te besede celo pozdraviti. Ali pa s tem ne stopamo iz prostora literature v praktični ideološki oziroma politični prostor? Ali nam tekst ne nalaga povsem obveznega — »vedno mogočega« — načina komunikacije z njim? Ali ni to pravzaprav eks-komunikacija ene razsežnosti sveta — Vincentove politike — v imenu in na račun druge — Justove tehnokratske ideologije, čeprav konec koncev oboje hoče malone isto? Ustaviti se je treba pri tej zadnji besedi, pri »hočeta«. Še zmerom smo seveda v območju, ki ga v celoti prekriva subjekt s svojim voluntarizmom in odrešenjstvom in v katerem se spreminja samo njegova forma. *Kongres* se je pri tej konstataciji ustavil, *Legenda o svetem Che* jo je razvila do kraja. Zato bo mogoče v zvezi s tem tekstem izčrpnije govoriti tudi o problemu komunikacije: polom nove, funkcionalistične politike, ki se napove v zadnjih dveh prizorih *Kongresa*, namreč na nivoju tega teksta in tega načina (esk)komunikacije pomeni zelo malo, a se z njim spet na izredno jasn in razviden način odpirajo vrata v *Legendo o svetem Che*.

Če je šlo v dramah *Afera* in *Kongres* za transkripcijo sorazmerno enotnega sveta, saj se je spor (mejna situacija) od začetka do konca dogajal znotraj revolucionarne oziroma oblastne grupe, se zmerom opredeljeval le do forme, vprašanja o Smislu pa ni zastavljala, zato se je mogel v okvirih grupe tudi razreševati (če seveda pustimo ob strani strogi, a ne-eksplicitni finale *Kongresa*) ter drame »zunaj« tako rekoč niso puščale nobenega drugega sveta, saj so bile *dramatis personae* v celoti določene in poistevane z grupo, njeno zgodovino-preteklostjo in njenim projektom Smisla, ki je kljub nasprotjem v grupi vendarle obranjal dovolj izrazito integrativno moč — potem nam *Legenda o svetem Che* odpira docela drugačen svet. In če se držimo tiste problematike, ki smo jo poskušali prikazati v zgornjih odstavkih, kjer smo na kratko in zategadelj le v grobih, tudi nekoliko pretiranih obrisih podali premik v Kozakovi transkripciji revolucije — od zvestobe do smrti v *Aferi* na vprašanje o moči, taktiki in politični spretnosti v *Kongresu* — nam najnovejše besedilo o grupi, ki je revolucionarno gibanje inicirala ter z njim zmagala, »spremenila sveta«, in o konfliktih, ki nastajajo in se razrešujejo dosledno znotraj njenih okvirov ter s tem pravzaprav neprestano reproducirajo ista, konec koncev še zmerom dovolj koherentna in obvezna razmerja do Smisla; El »Che« Guevara, ki je zmagovit revolucionar, saj sedi v vodstvu nove države, ki jo je dala revolucija, in ki jo zdaj poskuša oblikovati po svoji zamisli, namreč jasno spozna naslednje:

»... kjerkoli sem hodil, širom po svetu — videl sem eno: revolucionar, ki je zmagal, je revolucijo zapustil. Vsak! Uklonil je te, ki so stali ob njegovi strani, in pokoril te, ki jim je obljubil odrešenja.«

To spoznanje, da se revolucija takoj, ko zmagala, »etablira« v oblast, spremeni v lastno nasprotje, v prvi vrsti ne more biti zgolj ideološko spoznanje, kakršnega poznamo na primer iz drame *Kongres*: da je Vincentova

politika na Univerzi neustrezna in neuskajena s svojimi načeli (Smislom) zato, ker je nasilna in neučinkovita, in da jo je zategadelj potrebno zamenjati, kar je mogoče storiti brez posebnih težav, se pravi, tako, da ta sprememba predstavlja predvsem taktičen, ne pa v istem tudi eksistencialen problem; zamenjava se pač zgodi v imenu istega revolucionarnega-političnega Smisla, ki je omogočil tudi Vincenta *Legenda o svetem Che* nas potemtakem prestavlja na popolnoma novo ravnilo — z navedenimi Chejevimi besedami je eksplicitno postavljen dvom o možnosti revolucionarne kontinuitete, to pa je seveda dvom o postopnem kontinuiranem uresničevanju Smisla sploh, se pravi o razrešljivosti kakršnega koli »globalnega« konflikta v pojmovanju revolucije.

Preden to novo ravnilo eksplicitneje opišemo, pa si moramo ogledati vsaj še naslednje stavke, ki jih Che izgovarja v tridesetem prizoru drame in ki so temeljnega pomena za to novo kozakovski situacijo:

»Tam v gozdu — oh, vruga, Tanja, tam v gozdu, tam v gozdu, tam v gozdu! Svinjarija! ... Hudič, kakor bi se mi žiljenje ustavilo, ko sem stopil iz gozda na asfalt! Planiram, zidam, vodim, ampak vse je, kakor bi sam ne bil zraven. Kaj je to? ... Ampak jaz sem bolan! Želodec me boli! Srce me boli! Jetra me bolijo! Hudič, in kolikor bolj se trudim, da bi ušel, spravil nazaj, sklenil z mislijo, ki smo jo imeli tam v gozdu, toliko več predpisov izdam in toliko več policajev mastavim! — Nekaj manjka! ... Verjemi, jaz bom spravil judi, kamor sodijo. Kar prav je, če sem bolan. Gnetel in gual jih bom dokler v vseh ne razbičam iste strasti, kot je živela v nas. Nobenega miru več! Nobene varnosti! ... Nikar! Prekleto dobro čutim, kako okrog mene vse gomazi in se v sencih šepetu sprijema v grude, ki mi stiskajo prste, če hočem seči v kotel! Prav dobro čutim, kako teze skupaj, se spleta, in mahoma bom stal ujet, kakor bi me do kolen zabil v beton. Cela širna družina se koiti, ti rečem! ...«

Zdaj se lahko vrnemo k Chejevemu spoznanju, da je vsak revolucionar, ki je zmagal, revolucijo zapustil, in se vprašamo, kaj to vprašanje pomeni v odnosu na citiran odstavek iz tridesetega prizora, ki v *Legendi o svetem Che* predstavlja nekakšen *flash-back* na situacijo v Havani, to je situacijo zmagovite revolucije. Zgoraj smo že omenili, da to v prvi vrsti ne more biti izključno ideološko spoznanje, posebej, ker ostrina, s katero je zastavljeno, terja neogibno, takojšnje praktične uresničitve. To pa seveda ne more biti drugega kot nova revolucionarna aktivnost — El »che« Guevar, kakor je znano, zapusti Havano in svoj položaj v vodstvu kubanske države, odide v Bolivijo —, nadaljevanje revolucije brez perspektive in brez namena zmage. Uresničitev Chejevega spoznanja pa se spet lahko zgodi le na poseben način. Nemožnost zmagati oziroma zavračanje zmage pomeni namreč to, da revolucionarno gibanje ne more in ne sme več težiti k Smislu, ki bi stal nekje zunaj njega ali nad njim in proti kateremu bi se usmerjal tako, da bi ga šele nekje v prihodnosti, ko bo »zmagal«, doseglo, realiziralo v praktično, socialno resničnost »radikalno spremenjenega« sveta. Iz tega sledi, da je Chejeva revolucija kot gibanje sama sebi že dosežen in uresničen Smisel, da je že v svojem poteku neposredna in neprenehna reprodukcija Smisla: čista, ne-tematizirana spontaniteta, totalna »igra«, ki pozna eno samo pravilo: iz nje ni mogoče izstopiti.

Zmaga revolucije, to je prevzem ključnih položajev v družbi in začetek definitivnega »urejanja« sveta na postopen, nenasilen način, s političnim in ne več izključno bojnim sredstvi, pomeni potemtakem konec in izdajstvo revolucije, izstop iz totalne »igra«. Z *Legendo o svetem Che* smo tako postavljeni v situacijo, kjer pade Smisel, s katerim se je utemeljevalo revolucionarno gibanje pred zmagom in ki je to gibanje tudi pripeljal do zmagovitega rezultata; z vso ostrino se mora razkriti, da svet, ki naj bi zdaj postal tako ali drugače — po revolucionarnem Smislu — organiziran oziroma s njim usklajen svet, sploh ne more neprenehoma živeti prevratne revolucionarne situacije, v kateri bi prihajalo do permanentnih menjav družbene strukture, ampak sam po sebi težil v »normalne«, konsolidirane forme. To se z drugimi besedami pravi, da si svet v svojem temelju — tak, kot je — konec koncev vendarle zadošča in ne more živeti od projektov, nasilnih posegov »v kotele«, saj si vsemu temu postavlja po robu, upira ali — kakor bi rekel Che — »sprijen v grude«. Če s temi besedami implicitno ugotovljiva tud to, da je sleherni totalitarni poseg v svet in obenem sleherni radikalna revolucionarna akcija takoj, ko se odreče nasilnih sredstev in ne skuša več s silo obvladati sveta, bolj opredeljena s snovjo, predmetom, svetom, ki ga skuša uskladiti s svojo zamisljo, projekcijo Smisla — kot pa s to zamisljo in projekcijo Smisla samo. To seveda tudi že pomeni, da re-akcija sveta na revolucionarno zamisel neogibno zahteva odstopo, kompromise, kar pa spet ne more pomeniti drugega kot postopno deformiranje revolucionarnega Smisla, počasno, a neizbežno izstopanje iz totalne »igra«, počasno, a zanesljivo izdajanje revolucije.

Tu je torej tista ključna situacija, na kateri temelji *Legenda o svetem Che* in ki jo izrekajo zgoraj navedene Chejeve besede. Iz tega sledi, da je vprašanje o revoluciji na tem mestu »globalno« vprašanje o usodi njenega Smisla. Ne gre potemtakem več za različne oblike in variante v uresničevanju istega Smisla, za konflikt v istem horizontu, kakor sta ga uprizarjali drami *Afera* in *Kongres*, marveč za vprašanje o Smislu samem. Tega vprašanja ni mogoče več razrešiti v okvirih revolucionarne grupe, ni se mu mogoče izmakniti v zvestobo do smrti ali v politično intrigo. Razkol med obema pojmovanjema revolucije je toliko radikalen, da si morata obe nasprotujoči strani vsaksebi brez boja, Che odide iz Havane takoj, ko spozna, da lahko njegovo permanentno revolucioniranje pripelje le v samomor: potolčki bi ga tisti njegovi bojni tovariši, ki so »v gozdu« stali ob njegovi strani, da bi tako z manjšimi težavami speljali svojo zamisel o svetu; odide, ne da bi se potem sploh še ukvarjal s kubanskim »eksperimentom«, svoj permanentni revolucionarni boj usmerj došče mimo njega. Vendar tej, tako imenovani kubanski preteklosti ne more uteči, prizadeva ga na poseben način, kar je posebej razvidno v tistih predelih besedila, kjer mu lastni bojni tovariši v bolivijski džungli očitajo izdajstvo revolucije — kakor na primer Tanja, odposlanica bolivijske KP, v osemindvajsetem prizoru:

(Nadaljevanje z 8. strani)

»... Ze davno je, kar si nas ti vse izdal, komandant. Onstran, na Kubi, je družba, ranjena od revolucije, be-raska, zbegana družba, ki jo je bilo treba s silo uma in naporom volje vzdigniti v življenje — ti pa si vse popustil in si šel, sebi v zabavo. — Izdal. Ze davno si izdal!»

Opredejenost, ki jo razkrivajo navedene Tanjine be-sede, pa v prvi vrsti ne more biti samo stvar Chejevega čeprav so te besede same izrazito ideološke. Zadevajo čeprav so te besede same izrazito ideološke. Zadevajo predvsem v drugo razsežnost pričujoče nove kozakovske situacije. To drugo razsežnost razpira tisti sklop Chejevih izjav, ki smo jih citirali na začetku našega premišljevanja o *Legendi o svetem Che* in ki govore o tem, da se je Cheju »življenje ustavilo«, ko je prišel iz gozda in »stopil na asfalt«, da je zbolel. S temi izjavami se odpira nov pogled na problematiko eksistencialnega, ki se je v prejšnjih Kozakovih besedilih pojavljalo znerom tesno povezano s politično-ideološko problematiko in sta se obe razsežnosti sveta mogli realizirati le druga z drugo in druga v drugi: eksistencialno je bilo utemeljeno z ideološkim Smislom, ki ga je hotelo doseči gibanje, in ta Smisel je bil utemeljen v eksistencialnem. *Legenda o svetem Che* nas tu sooča z razkolom Nobene čvrste revolucionarne grupe ni več, v kateri bi se mogla eksistenca uresničevati, Smisel ni več stvar grupe in njenega koherentnega projekta, subjekt se je iz nje iztrgal, ostal sam in obsojen na lastno kreacijo Smisla, ki je v temeljnem in absolutnem konfliktu z grupo. Konflikt potemtakem izvira iz kreacije Smisla oziroma njene verifikabilnosti: medtem ko se je revolucionarna grupa odločila za postopno in kontinuirano realizacijo Smisla po načelu minimalnega učinka, se Che odloči za maksimalno, neprenehno kreacijo — zoper kontinuiteto, za spontan izbruh, ki se naj razširi preko vsega kontinenta. Drugačna kreacija ga dela bolelega, »mirna«, postopna revolucija se dogaja tako, da se sam sploh ne čuti »zraven«. Situacija, v kateri je Che živel v Havani in ki ga je v temelju ločevala od njegove vizije »prave«, avtentične in sebi zveste revolucije, se je torej stopnjevala do bolezn, do naravnost bolezenskega doživljanja razlike med tem, kar Che v svojem bistvu je, in med onim, kar je v državnem vodstvu in v imenu svoje nekdanje revolucije delal. Jasno je, da ga je to bolezensko doživljanje tako rekoč gnalo v drugačno situacijo, kjer bi se omenjena različna izgubila in bi Che spet postal »poln«. Ne more potemtakem biti nobenega dvoma, da se je Chejev odhod v Bolivijo res zgodil tako, kakor to govori Tanja: Che je šel »sebi v zabavo«. Njegove »permanente revolucije« ni mogoče tematizirati; je »samo« to, kar je, neprenehno, neusmerjen boj, ki zavrača zmago. Zato je bilo neogibno, da se je Che moral raziti s Tanjo, saj z bolivijsko KP ni mogel sodelovati iz istih razlogov, kot je nekdanj odšel iz Havane. Šlo mu je »za boj, ki je vzklik iz zemlje in (mi) je. rasel pod rokami z njo in brez sile, kakor roža rase«. To za Tanjo in njeno organizacijo ne more biti drugega kot »divje četo-vanje«. Che sploh ni imel prave revolucionarne grupe, ampak »četo banditov in izkoreninjenih pustolovcev... divjo kmečko množico«. A to je zanj vendarle vse, kar na avtentičen način je. Iz tega potem jasno sledi, da ima lahko Chejeva revolucionarna aktivnost predvsem le eksistencialne razsežnosti in da more v prvi vrsti zadevati in reševati le njegov lastni problem. Ljudje, ki so zbrani okrog njega, ostajajo v ozadju kot neizdiferencirana grupa. To pa se tudi pravi, da se je eksistencialna razsežnost revolucije zdaj vendarle dokončno odtrgala od kaleršnega koli ideološkega pomena in voluntarističnega napona: je sama v sebi že tudi svoj Smisel; edina integrativna sila je spontaniteta. Drugače si ni mogoče razlagati tistih Chejevih besed, ki padejo tik preden se ljudje začno odločati med Tanjo, ki jih bo popeljala v dolino in v naročje partije, ter med njim, ki bo vztrajal v gorah in sprejel naslednji boj s sovražnikom:

»In tudi ne maram zmagovalcev, ki bi jutri postali gospodari. Ker tako ne bomo ustvarili sveta, ki bi bil drugačen, kot je sovražnikov. Jaz — jaz ne vem, kako naj bi to bilo — a če je slutnja v naših glavah, je že tudi resničnost v svetu. Podrmo sovražnika, samo tako bomo dosegli, da se ne bo vse zmagoviteje naseljeval v nas!»

Stik je potemtakem docela pretrgan. Che sam izjavlja, da ne ve, kakšen naj bo cilj revolucionarnega bojevanja, ve le to, da se mu je treba predati, ker je to tako, »kot roža rase« — brez smisla, brez namena — ali z drugimi besedami: v tem, da je in da rase, je njegov edini smisel in namen. Na njegovi strani ne more biti izdajstva.

V tej situaciji, kjer dosega revolucionarno gibanje svojo največjo čistost tako, da se spreminja v izključni eksistencialni problem, dosega Kozakova dramaturška forma po vsem videzu svojo limitno točko. Smisel, ob katerem bi mogle posamezne konfliktna plastj v revolucionarnem gibanju meriti svojo moč in svojo avtentičnost, je izginil ter postal neposredna, spontana, descendentna kreacija teh plasti oziroma akterjev samih. Načelo revolucijske »demokracije« je uveljavljeno: Che zapušča Kubo, Tanja zapušča Cheja, — spor med različnimi variantami in koncepti gibanja, ki je s tako silo prebresal svet *Ajere* in *Kongresa*, se je spremenil v tako rekoč strpno toleranco. Svet Chejevih sovražnikov — Oficir, poveljnik specialnih enot za pobijanje gverile, Peter, častnik v njegovem štabu —, ki bi se morebiti mogli eksplicitirati kot ideološki nasprotnik njegovega gibanja, ostaja zreduciran na nekaj kratkih prizorov, s Chejem pa neposredno soočajo le strelji iz pušk...

V tej točki, kjer je revolucija čista spontaniteta, obrnjena le vase, in kjer ji stoji nasproti le še *establishment* kot tak (in nevarnost, da bi se sama vanj pretopila), se spor za Smisel ukinja, obe strani sta tako odmaknjeni druga od druge in tako sami v sebi polni — absolutni, da se stik definitivno pretrga. Situacija znotraj revolucionarnega gibanja je razčiščena in ne omogoča nobenega konflikta več. Che bo najbrž padel. Problematika, iz katere se je utemeljevala Kozakova dramaturška forma, je tako po vsem videzu, izžrpana. Pred to formo se očitno že dogaja nov čas interes *establishment*a, njegovo posrkavanje revolucije kot spontanitete, onemoglanje radikalnih prevratov njegovo iniciranje netematiziranih, divjih gibanj. Ali kakor pravi Che pred svojim poslednjim bojem: »Mož ima svoj tir, zvezda ima svoj tir, žena ima svoj tir — a ko bi bili tiri, bi ne bilo spora! A glej, pravijo, tudi upor ima svoj tir!»

Andrej Inkret

V naslednjih številkah »Tribune« bomo skušali (fragmentarno) predstaviti nekatere nove LITERARNOTEORETSKE impulze moderne refleksivne zavesti: in sicer v smeri lingvističnih, semioloških raziskav, literarne »teorije igre« itd. (Objavili bomo tekste J. M. Kamps, H. Weinricha, H. G. Gadamerja, J. Rissetove, J. Kristeve.)

Urednik

Johann M. Kamps

OPIS, KRITIKA IN MOŽNOST STEREOFONIJ V ZVOČNI (RADIJSKI) IGRI

Uvodna opomba: Revija AKZENTE je eno zadnjih števil posvetila problemu literarne »igre«: »igra« v kontekstu literature, predvsem vprašanju t. im. zvočne (t. j. radijske) »igre«. Našo pozornost smo prav zato posvetili razpravi o možnostih in »estetiki« zvočne literature.

1
Radijska tehnika je svojo nalogo od vsega začetka videla predvsem v tem, da posname (»upodobí«) razpoložljive zvočne dogodke in jih pošlje na neko oddaljeno mesto. Nadaljnji razvoj tehnike si je prizadeval za izboljšanje akustičnega posnetka in njegovega oddajanja. Poslušalec naj bi dobil vtis, da se nahaja ob (pri) izviru glasovnega dogodka. Nasproti tej tendenci, ki teži za kar se da naravno kopijo zvočnih odnosov v resničnosti, so tradicionalno zvočno igro — v njeni več kot 40-letni zgodovini — razumeli predvsem kot novo možnost proizvajanja umetnih »izdelkov«. Zvočna igra kot umetnost seveda ni hotela reproducirati tisto, kar je bilo dano / razpoložljivo; hotela je biti ustvarjalna, hotela je proizvajati. Zato se je zvočna igra osredotočila predvsem na določeno umetniško umevanje in ne na tehnično aparaturo. Drugače kot v glasbi, ki je iz elektroakustičnega instrumentarja znala razviti nov zvočni material in nove strukture, je zvočna igra še dalje gojila in porabljala že izdelane literarne in dramaturške vzorce za proizvajanje poetične iluzije. Posebnost radija, da lahko oddaja le glasove / zvoke: tisto, kar je mogoče slišati, so razumeli kot omejitve sredstev v predstavljanju, v igri iluzije. Zdelo se je, da ta omejitev na akustične oblike celo omogoča igro iluzije, kajti odsotnost slike razširja domišljijo: domišljjsko zmožnost recepcije.

Medtem pa je radijska tehnika delovala proti bolj ali manj neovirani imaginaciji in s tem proti nadaljnji porab(nosti) privzete poezije. Lep videz je porušil naturazirajoči zvočni prostor stereofonije.

2
Smer zvoka se da ugotoviti le, če najmanj dvoje slušnih organov med seboj primerja njegovo različno usmerjenost. Ta presenetljivo natančno delujoči orientacijski mehanizem človeškega sluha je domneva stereofonije. Akustični posnetek se pri reprodukciji sestavlja iz dveh informacij, ki vsebujeta istočasno z zvočno kvaliteto tudi smerno orientacijo. Razvoj praktične radijske stereofonije je bil seveda tehnično bistveno bolj kompličiran. Rešiti je moral predvsem problem »izžarevanja« različnih informacij prek radijskega oddajnika in problem »kombalitivnosti«. Kombalitivnost pomeni: združljivost, složnost novega stereo postopka s starim mono postopkom.

3
Monofonija je že poznala možnosti prostorskega varanja. Manjkajoči ali pričujoči odmev zvoka je pri poslušalcu povzročil vtis odprte pokrajine ali zaprtega prostora. Poljubne spremembe prostorske kvalitete lahko dosežemo z različnim oddaljevanjem od mikrofona — z različnimi kurzi mikrofona in z elektroakustičnimi manipulacijami. Vendar pa stereofonija ustvarja obsežnejše slepilo, ker navaja še smerno informacijo. S tem v večji meri zadovoljuje človekove naravne slušne navade. Seveda sodi k naravnim slušnim navadam tudi optična komponenta, kajti navadno skuša človek vizualno zaznati mesto zvočnega vira. Oko podpre akustično občutljivost, v mnogih primerih jo celo verificira. Toda stereofonija še akustičnih razmer, potrebnih za celostno človekovo zaznavanje, ne more zadovoljivo in v celoti obnoviti — simulirati, kajti prostor, ki ga predstavlja, ima le dvoje koordinat: globino in širino. V tem sistemu smerna točnost pojema pri naraščajoči globini. Slišni stereofonski prostor je torej pravzaprav ploskev: »površina«, ki se začne med obema zvočnikoma in se vedno bolj oddaljuje — »briše«, dokler se končno ne razkroji v nejasnem ozadju.

4
Stereofonija prostora dejansko ne posname (upodobí) akustično, vzbuja le vtis prostornosti. Zaznavne interese poslušalca usmerja na razvrstitev v prostoru in na simultane akustičnih znamenj (signalov). Zvočni dogodek projicira vedno v smer poslušalčevega »pogleda«, in mu tako izroča posnetek / podobo, ki je nujno nepopolna (»delna«) in katere format je vnaprej določen s postavitvijo zvočnika. Stereofonija vodi na ta način k postopku zaznavanja, čeprav izhaja njen razvoj iz orientacijskega mehanizma človeškega sluha, ki temelji na »delovanju« očesa: na načinu njegovega funkcioniranja. Tako ustvarja videz resničnosti, kot jo lahko zaznamo le pri sodelovanju vseh čutil. Prevara / »slepilo« se zato izjalovi. Čeprav bo vidna resničnost zdaj zdaj akustično izpolnjena, je podoba vseeno totalno izgubljena

5
Pravzaprav ni nič čudnega, da izpopolnjevanje akustičnih proizvodnih postopkov prinaša rezultate, ki poslušalcu bolj kot doslej nadomeščajo zaznavne možnosti. Poslušalec jih namreč pogreša le tako dolgo, dokler skuša biti akustična zvočna podoba posnetek — »odtis« obsežne zaznavne resničnosti. Za razvoj slušne igre in obliko zvočne igre naj bi torej akustična proizvodnja uporabila gradivo, ki ustreza njenemu mediju, ki je »akustično«; »glasbeno«, »govorjeno«. Torej je tudi za glasbo uvajanje stereofonije pomenilo nesporno obogatitev, kajti korespondenca različnih zvočnih elementov je v stereofoniji prozornejša, celotno zvočno telo pa bolj plastično. Poleg tega takšen posnetek izenačuje prostor v koncertni dvorani s prostorom pred stereo-sprejemno napravo. Vendar pa je medtem sodobna glasba izdelala takšne izrazne sheme, ki presegajo zmožnosti stereofonskega prostora.

Od leta 1964 obstajajo stereo zvočne igre, ki jih pretežno sestavlja govorni jezik. Ta jezik pa služi mnogo bolj tradicionalni zvočni igri, igri brez globinske in smerne razdelitve prostora, brez t. im. »notranjega odra«. Notranji oder doživlja v stereofoniji velike spremembe.

6
Pri običajni zvočni igri scene navadno ni, kraj je simbolično predstavljen, prizorišče je označeno s pomočjo posameznih značilnih šumov. S stališča stereofonije je takšna scena nedoločena prostornost, ki poslušalcu tako vztrajno vsiljuje vtis o prostoru, da ga začne motiti njena nedoločena in da začuti neizpoljenost zaznavnih možnosti. Stereofonska scena pa skuša biti čisto realna scena, kar seveda ni popolnoma. Spremembe prostorske barvitosti (odprt, zaprt, velik, majhen itd. prostor) ali enostavni mono-zvočni signali ne zadostujejo, kajti stereofona zvočna podoba — določena s smerno informacijo — ostaja kljub menjavi scene v bistvu vedno enaka. Takšen prostor — »igrišče« naj bi neprestano spremljala akustična dekoracija različnih zvokov, šumov. Njeno »utišanje« takoj po začetku slušne scene naj bi vsekakor pustilo občutek prostornosti zvočnega dogodka in na ta način ne bi vodilo, kot pri skoraj neprostornem monopuslušanju, zgolj v koncentracijo govornega jezika. Tako bi težko živela dalje tudi podoba običajne, dejanje povezujoče igre, ki je večinoma psihološko zasnovana. Kajti stereofonija je bolj imaginativna kot mono-akustika. Vendar pa je imaginacija navezana bolj kot na zvočne efekte, na dejanskost govornika, ki zakriva stereofoni prostor. Poslušalec se mora zadovoljiti s tem, da si predstavlja bitje, ki »vise« v nedoločnem prostoru, podoba in gibanje tega človeka pa mu ostajata zakrita. Šumi in zvoki, ki skušajo nakazati zunanjo podobo človeškega lika v njegovem gibanju, se »znanšajo« na fantazijo poslušalca in njegovo predhodno skušnjo z radijskim vidjem. To pa poslušalca pogosto zavade v napačno razumevanje akustičnega sporočila, znaka, pomena / namena zvočnega dogodka.

Nasproti običajni zvočni igri doživijo monolog, komentar, poročilo, monolog in druge jezikovne oblike v stereofoniji bistvene spremembe. Zaradi »nagiba« k večji plastičnosti oseb in prizorišča se govorni del zvočne igre usmerja na dramatične like — na osebe in na konflikt. Zruši se posebnost mono-zvočne igre. Fantazija se zdaj lahko giblje v skoraj neskončnem prostoru / »igrišču«. Naturalizirajoča stereofonija privede zvočno igro v območje, v katerem je odkrila svoje dramaturške impulze: k gledališkemu poteku dejanja. Toda zastor se ne dvigne.

7
Stereofonija diskretizira tisti tip zvočne igre, ki izhaja iz umetniškega razumevanja poetične iluzije. Stereofono zvočno podobo naj ne bi razumeli kot (nezadostno) akustično reprodukcijo resničnosti, ampak kot priložnost posebne ureditve slinšnega materiala znotraj nastajajočega visa prostora. Poslušalec naj bi razlikoval globino in smer prostora, gibanje govorečih glasov in šumov. Scena, lik in govor bi bili tako razvezani: ločeni od njihovega nejasnega in nedoločnega spoja v zvočnem dogodku in podvrženi novi koreografski, organizacijski shemi. Scena bi ohranila svojo razmejitev realnega prizorišča v simbolični prostor, za katero se je prizadevala že v mono-igri. Oseba / lik bi sicer izgubila svojo zakonitost kot vloga v konfliktni situaciji, lahko pa bi ohranila biografsko in psihološko ozadje. Govor bi se še naprej nanašal na osebo / lik, toda nič več bi ne bil le izreka njegove individualnosti. Da bi stereo prostor obravnavali koreografsko, so napravili grafični vzorec, ki označuje posamezne pozicije in gibanja. Iz njega je sano razvidno, kako hitro se izčrpajo različne formacije in kako je za predstavo koreografske razvrstitve pri poslušalcu nujno potrebna stalna ponovitev značilnih (pomembnih, osrednjih) gibanj. Poleg tega mora biti sistem stereofone razvrstitve »oprijemljiva« tudi glede na snov in temo igre. Tako nastan, se izoblikuje metaforična koreografija z zelo omejenimi možnostmi.

8
Toda zakaj ne bi popolnoma opustili sceno, lik in vezani govor kot samoizrekanje? Je igra torej vedno le igra z vlogami in dejanji? Ali ne obstajajo tudi drugačne strategije in taktike, poteze in kombinacije? Igra ima pravila. Pravila literature, ki so bila zavezujoča v prejšnjem stoletju, danes več ne veljajo. Sodobniku se zdijo kot zgoščeno razumevanje sveta, ki je medtem izgubil svojo celovito podobo. Uporablja jih le kot oblikovne klišeje, da bi z njimi po drugih pravilih igral drugačno igro. Ali je na primer besedna igra manj vredna igra,

oPIs, kritika in možnost stereofonije v zvočni (radijski) iGRI

(nadaljevanje z 9. strani)

primerna kvečjemu za presenetljive, neresne formulacije? Vedno bolj se zdi, da se literatura ne ravna več po nekem pred — razumevanju sveta, da ne išče njemu ustrezno besedo in misel, ampak da svobodno in igrivo (igrajoče), manipulira s svojim materialom: z jezikom. Torej igrajo v besedi tudi pomeni, ki se menjajo z zvezo, v kateri vstopa beseda? Vedno bolj se zdi, da literatura »igrivo« — z igrivimi metodami — pristopa k rastoči neprozornosti sveta.

Ali se glas ne more igrati (preigravati, izigravati) z glasom/zvokom in besedo, da bi tako preizkusil svoje izrazne zmožnosti? Vedno bolj se zdi, da je literatura odkrila svoje možnosti onstran jezikovnih gest, pogovornih mehanizmov, zvočnega jezika.

9

Sklepi:

Stereofonija onemogoči stalne igralne oblike zvočne igre. Nove igralne oblike so mišljene in upoštevane tako v stereofoni kot v monofoni zvočni igri. V dramaturgiji ni nobene načelne razlike med stereofonimi in monofonimi zvočnimi igrami. Dramaturgija notranjega odra, fantazije, imaginacije in iluzije pomeni samo prilagoditev dramaturgije »tujega izvora« na pogoje, ki so vezani izključno na akustični medij zvočne igre. Dramaturgija literarne zvočne igre mora premisliti, kako naj »igrivo« prebela in obdela akustični material. Zato s pomočjo akustike upošteva tudi informacijo, vendar ne kot namen — smoter igre, ampak kot njen material. Stereofona zvočna igra ima s tega stališča nasproti monofoni zvočni igri le kvantitativno prednost, saj igri daje prostorski poudarek. Zvočna igra se v stereofoniji izogne nevarnosti naturaliziranja, ker radio v zvočni igri kot govorni igri opusti svojo vlogo posrednika informacij, zato ker v govorni igri informacija izhaja iz jezika in funkcija jezika ni »prikazovanje« informacije.

10

Dramaturgovo delo z avtorjem bo istočasno enostavnejše in težavnejše. Dramaturg ne bo več »vsakokvale« z zgodbo, spreminjal njene like, samovoljno preusmerjal dejanje. Avtor mora zato vnaprej pripraviti potreben material, ga sestaviti v primerno obliko, ki je potrebna za predlagano temo. Pogovor med dramaturgom in avtorjem teče o temeljnih in izraznih variantah preizkušene metode, ne pa o različni subjektivni interpretaciji zgodbe. Ni več važno, če gospod X v resnici govori tako kot v rokopisu, če se posamezni stavek vključuje v poetični nivo celote itd. Obratno pa se lahko vprašamo, ali neka stilna figura v izbranem organizacijskem načrtu stoji na pravem mestu ali če ne bi moral glas x po svoji funkciji v celoti prevzeti odlomka, ki ga v rokopisu izgovarja glas y.

Rokopis je na ta način prekonstruiran tekst, ki naj bo razumljen kot avtorjeva ponudba realizaciji njene vsebinske sheme. Napisani tekst je za producente (realizatorje slušne igre) prav takšen material, kot je bil jezik za avtorja, seveda s to temeljno razliko, da producente vodijo smotri, ki so imanentni samemu tekstu. Začetek in konec igre se določata s pomočjo njene strukture in v danem primeru iz razmerja strukture do izven-literarne teme. Poleg tega lahko tekstovna struktura že upošteva možnosti stereofone produkcije, in tako koreografsko oblikovanje časovnih in prostorskih potekov vodi (usmerja) k ritmično-muzikalni poudarjenim strukturam (koreografija je tukaj mišljena konkretno, nič več metaforično). Tekst lahko upošteva različne plasti jezika, govorjenja in glasovnih efektov, naraščanje posameznih glasov in sploh polifone zvočne dogodke, ki so kontrapunktskega ali permutacijskega značaja.

Stereofonija je smotrna povsod tam, kjer je treba razčleniti kompleksni aranžma, ga narediti prozornejšega. V kakšnih oblikah se to lahko zgodi, tega ne more presvojiti teorija, ampak mora izkazati in dokazati šele eksperimentalna praksa od primera do primera.

11

Gesla:

Elektroakustični instrumentarij ne smemo uporabiti za zgodbe in običajne oblike igre. To, da se omejimo le na akustičnost, še ne smemo »lorabit« za beg v imaginativno poezijo. Toliko bolj moramo elektroakustični instrumentarij vzeti in sprejeti kot to, kar je — in ne kot to, kar naj bi bil — v smislu stereofonskih in akustičnih učinkov.

V literarni zvočni igri jezik ne smemo podrežati dejanju, ohraniti ga moramo kot jezik, ki »deluje«. Temu ustrezno zvočna igra ne more imeti vsebine in oblike navadne, običajne slušne igre, pustiti moramo, da se oblike »igravajo« in se šele tako izoblikuje vsebina.

12

Na primer: NOGOMET Ludwiga Hariga

Ta tekst je bil prvi poskus stereo igre. Tekst ne opisuje nogometa, ampak je sestavljen iz nogometnega jezika. Pri tem upošteva predvsem tri stalne metode: permutacijo, selekcijo in anakolut. Permutacija: predstavljanje danih elementov po aritmetičnih vrstah, ustvarja jezikovno analogijo h kombinacijam nogometnih gibanj. Selekcija: »na novo« razvršča (ureja) besednjak nogometa po drugih semantičnih nivojih in v tem primeru grupira besede iz območja vojaškega, sakralnega jezika in jezika lova, da bi tako razkrila preplet (sopripadnost) različnih jezikov v načinu doživljanja nogometa z drugimi življenjskimi področji. V anakolutu se začete stavčne konstrukcije

ne končajo tako, kot pričakujemo, ampak jih prekinjamo in začnemo z novimi, ki so drugače grajene in ostanejo prav tako kot prejšnje nedokončane, in tako dalje. Tako se ustvarja fluktuirajoči, nenehno razvijajoči se nemir predstav in misli. Ta tretja metoda uporabi (vskoči v) tekst na mestih, ki so le indirektno v zvezi z nogometom in imajo lastno zakonitost, snov in tempo. Pri tem gre predvsem za svobodno razlago dejanskega dogodka.

Proizvodnja zvočnih igre je pokazala, da v stereofoniji govorno igro moti zakonitost zgodbe. Kljub novi jezikovni abstrakciji dopušča namreč, da poslušalec pogreša optična dopolnila svojega doživljanja zvočne igre. Nasprotno pa teksti, ki stereo prostor obravnavajo čisto ritmično-muzikalno, kažejo na skoraj neizrabljene možnosti govorne igre v stereofoniji. Njena prostornost in akustičnost razširja permutacijski vzorec, tako postane bolj pregledni selekcija besed in njena interpretacija.

13

Stereofonija ne učinkuje z intimnostjo, ampak z distanciranjem. Ze sam potek zaznavanja/doživljanja podpira v stereofoniji t. im. »intelektualno« poslušanje. Stereo zvočna igra je manj primerna za običajno zgodbo, za »pripovedovadnost«, mnogo bolj pa za poslušalčevo konfrontacijo z različnimi akustičnimi efekti, z akustičnimi poteki zvočnega dogodka. Ne ravna se po čustvu, ampak preje po intelektu, po kritičnem daru za (miselno) »opazovanje«. Njena vrednost ni v omamnem razvedrilu in zabavi, ampak v naporu, ki je povezan z občutkom zadovoljstva in uživanja.

Prevedla: Sonja & Andrej M.

Jean — Joseph Goux MARX IN VPI- SOVANJE DELA

II

ABSTRAKCIJA DELA

Posledice denarne iluzije niso značilne samo po tem, da ločujejo denar od vrednosti in vrednost od blaga; to trojno stopnjevanje nahaja svojo funkcijo in svoje funkcioniranje v bistvenem prikrivanju, katero omogoča: — v konkretni produkciji.

Toda kako je s tem v jeziku. »Proizvajalno sredstva znaka, piše Saussure, je popolnoma indiferentno, ker ne zanima sistema... Naj pišem bele ali črne črke, vrte ali reliefne, s peresom ali z dletom, je to brez pomena za njihovo značenje [signification]«. Ta točka je bistvena. Sistem smisla je indiferenten do produkcije znaka. Delovna sled kot produktivna raba kot taka ni udeležena pri sferi smisla. Taisti proces brisanja sledi po vrednosti ima mesto tudi v produkciji — cirkulaciji blaga. Marx značilno piše: »V svoji vrednostni podobi vrže blago s sebe vsako sled (Spur) svoje prirodno vzrasle uporabne vrednosti in posebnega koristnega dela, ki se mu ima zahvaliti za svoj nastanek«. Toda ni prikrilo samo produktivno delo, ki ga izbrše v besedi (denarju) kristaliziran smisel (vrednost), ampak tudi produkcijski odnosi. »Ker blago pri svoji pretvorbi v denar izgine, piše Marx, se denarju ne vidi, kako je prišel v roke svojega posetnika ali kaj je vanj spremenjeno. Ne smrdi, naj bo kakršnegakoli izvora«. Smisel, kakor tudi denar, nima vonja. Nemogoče mu je slediti dosledno in slediti njegovo sled. Delo (pisave) in načini menjalnega procesa izginevajo v prosojnosti smisla. »Gibanje, ki je služilo kot posrednik, izgine v lastnem rezultatu, ne da bi pustilo sled«. To brisanje sledi je istočasno brisanje razlik, ker so v tem procesu »različni proizvodni dela dejansko med seboj izenačena«. Vrednost se pojavlja samo kot egalizacija, nivelizacija, homogenizacija, glajenje (in v vseh pomenih te besede, kot *oderstvo*.) »Kapitalizem, zapise Marx, je nivelator svoje narave«. ¹³

Ta nivelizacija pa deluje prav na nivoju dela samega, pri koreninah produkcije. Vrednost dejanskega ni izraz konkretnega dela (katerega prikriva), ampak izraz *abstraktnega dela*; redukcija vseh blag na kvantiteto abstraktnega dela. To je *princip splošne menjave blag*. Isto sliko najdemo, to se nam zdi bistveno, v sferi govorice. Kakor abstraktno delo dejanskega postavlja občo mero različnih blag, naj bodo njihove substance in lastnosti kakršnekoli, in kakor je »določevanje kvalitete vrednosti po trajanju čela skrivnost skrita pod očitnim gibanjem vrednosti blaga«, je to, kar je Derrida v odločilnih delih imenoval *arhi-sled* ali *arh'isava*, vzpostavljajočo shemo, ki združuje formo z vsako grafično ali drugačno substance tisto, kar omogoča nek pomenski sistem, indiferentno do substance izraza — in kar ostane kot invariantno pri vsaki substituciji med različnimi tipi znakov. Ali še drugače formulirano: tako kot kvantiteta abstraktnega dela utemeljuje možnost vrednosti in uravnava substitucije med blagi ne glede na telo menjalnih blag, tako je določen princip predhodne (upravičeno predhodne) sistematičnosti pogoj splošne prevedljivosti znakov (menjav, nadomestitev), ki utemeljuje (skozi poljubnost njihovih empiričnih manifestacij) možnost določenega smisla. Slika je identična. Določena oblika, ki »vtiskuje proizvodom dela značaj blaga«, mora »biti motrena kot obstoječa pred vsako cirkulacijo blaga« — ravno tako se arhi-sled vrača, v svoji ireduk-

tibilni izvornosti, k možnosti določenega totalnega sistema, odprtega vsem možnim investicijam smisla. ¹⁴ Toda homologia bo popolna na vseh ravneh, kajti kot se beseda (ali grafija) vzpostavlja na brisanju te arhi-pisave (»začenjajoč pri prikritem gibanju sledi«), tako lahko postavimo, da je abstraktno delo arhi-pisava (abstraktna sled), ki ute- meljuje vrednost blaga, in ki briše monetarno pisavo.

Tako se izkaže komplementaritet med logocentričnim in denarnim ter blagovnim fetišizmom. Na splošno: tako kot »cirkulacija podre meje, ki jih čas, prostor, individuum določajo menjavi proizvodov« in tako omogoči hipostaziranje vrednosti, tako hipostazirani smisel (logos) ne rezultira samo iz prikrivanja produktivne vrednosti znakov, ampak tudi iz dajanja v oklepaje produkcijskih odnosov znakov. Če »razcep delovnega produkta v koristno stvar in v vrednostno stvar nastopi šele tedaj, ko postane menjav, va že zadosti obsežna in važna, pride v poštev vrednostni značaj stvari že pri njihovi produkciji same« in »ko ga je menjava prinesla tja, pri vseh produkcijskih odnosih«, ravno tako se pojavi logocentričnem, ko je uporabna vrednost znakov prikrita z izključnim upoštevanjem njihove menjal- ne vrednosti. Logocentričnem je lingvistično ime za univerzalni in dominantni princip kupljivosti, ki je utemeljen na abstraktnem delu.

PRODUKCIJSKI OVINEK

Ekonomski proizvod smo motrili doslej le, kolikor je zahteval določeno abstraktno delo; delo, katerega matematična kvantiteta, izražena v emoti časa, je priškrbela »regulativni zakon« principa menjave blag. Ta regulativni zakon, ki smo ga označili, ima na blagovnem področju isto vlogo kot transcendentalna sinteza arhi-pisave, imenovana po temi samovoljnosti znaka. Toda delovni čas kot arhi-pisava (če jo najprej štejejo za »dano strukturo«) (regulativni princip splošne prevedljivosti) ne da interve- nirati konkretnemu delu, »katerega uporabna vrednost je reprezentirana v uporabni vrednosti njegovega proizvoda in ki del iz tega proizvoda neko uporabno vrednost«. Zabeležili smo, kako eliminira Saussure proizvajalno sred- stva (in torej produktivno delo samo) iz sistema jezika. Toda, če mora biti delo upoštevano ne samo s svojega abstraktnega vidika (v kvantiteti delovnega časa), temveč tudi s svojega konkretnega vidika, mora biti podobno »imotivacija sledi [traje] sedaj razumljena kot operacija in ne kot stanje, kot aktivno gibanje, de-motivacija, in ne kot dana struktura.« ¹⁵ In tu intervenira pojem *razloka* »Razloka, ekonomski pojem, ki označuje produkcijo razlo- čenega, v dvojnem pomenu te besede.« ¹⁶

Kaj je s tem gibanjem za politično ekonomijo? Produkt kot uporabna vrednost, piše Marx, ima lahko »neposred- no« uporabnost ali pa je kosumiran po »zavilih potih, če je produkcijsko sredstvo.« ¹⁷ Dejansko »troši delo produkte za to, da ustvarja produkte, ali uporablja kot produkcijska sredstva za nove produkte.« ¹⁸ Iz tega sledi: »Če motrima ves proces z vidika njegovega rezultata, produkta, se oba delovno sredstvo in predmet dela, pojavljata kot produkcijski sredstvi in delo samo kot produktivno delo.« ¹⁹ Delovno sredstvo in predmet dela sta torej v celoti zajeta v *ovinek* [détour] in delo samo je utemeljeno na nekakšnem *ovinku*. Predstavlja obrnjeno [détourné] uporabo in pro- dukcijska sredstva so sama na sebi instrumentni *produkcijskega ovinka*.

Tu spoznamo torej dva korelativna koncepta, razloka in rezervo. Razloka, produkcija razločenega. Rezerva »aku- mulacija, kapitalizacija, zavarovanje v pooblaščenih ali raz- likovanih odločitvah.« ²⁰ Delo razločuje; razločuje »konsu- macijo produktov kot sredstev užitka«, da bi jih »kon- sumiralo kot funkcionalna sredstva dela.« Torej razlika med principom ugodja in principom starnosti, ki je »možnost ovinka, razloke v življenju.« ²¹ Konkretno delo je sled, rez- zerva, razloka. Vsako delo je ovinek; vsak užitek je bliž- njica. Tisto, kar je v razloki kosumacije ohranjeno, je *izlito* v delo. »Toda ni najprej prisotnega življenja, ki bi se *potem* ščitilo, odlagalo, ohranjalo v razloki.« ²² Razloka je pogoj *preživetja*. Gibanje razloke ni odlaganje (že tu) mo- žnega ugodja, temveč izognitev s pomočjo proizvodne zvi- jače gotovi smrti. Je deviacija, ki skontira dolgoročno užitek brez katerega ne bi bil noben užitek v tem trenutku (brez odloga) mogoč. Nasprotje med ovinkom (trpljenjem in produkcije) in bližnjico (užitka) torej ne bo niti tema spolnosti niti tema dela, marveč temelj njune instavracije in njune ločitve.

Naj še naznačimo, da je s proizvodnjo proizvajalnih sredstev ovinek dela dolgoročno zmanjšanje S tem, da se delo (s konstrukcijo orodij) odvrača od svojega neposred- nega cilja, se večja *produktivnost* dela. Naj je to strojno orodje ali stroj za pisanje [machine d'écriture], nima produktivnost stroja za mero razmerje, v katerem stro- nadomešča človeka« (podčrtali mi). Na primer, priha- janje in odhajanje od bivališča do vode je nadomeščen s kanalizacijo, katere izdelava, v porabi modificiranega časa, je uvedla, kot vrtneni stavek, posredno delo, z na- menom v povprečju zmanjšati splošno delo. Tako (najbolj klasična) politična ekonomija definira proizvajalna sred- stva (ali *konstantni kapital*, ki ga sicer jemlje kot ves ka- pital, da bi laže prikrila vlogo delovne sile — *variabilni kapital*) — kot »zalogo posrednih in reprodukcijskih do- brin, katerih uporaba dovoljuje preko *produkcijskih ovinkov* povečevati produktivnost dela« (Barre).

prevedel V. Lika

(Dalje drugič)

¹⁴ Saussure, *Cours de linguistique générale*, str. 165-166

¹⁵ Kapital, I, 3. pogl.

¹⁶ Idem.

¹⁷ Idem.

¹⁸ Kapital, I, 2. pogl.

¹⁹ Idem, 15. pogl. O temi denarja in nivelizacije prepišimo nek drugo formulacijo: »V denarju se izbrše vse kvalitativne razlike blag; in denar, radikalni nivelator, povzroči, da izinejo vse razlike (3. pogl.)

²⁰ Kapital, I, 3. pogl.

²¹ Idem, I, 1. pogl.

²² De la Grammatologie, str. 67

²³ Idem, str. 66

²⁴ Kapital, I, 3. pogl.

²⁵ Idem, I, 1. pogl.

²⁶ Idem, I, 1. pogl.

²⁷ Idem, I, 1. pogl.

²⁸ De la Grammatologie, str. 74

²⁹ Idem, str. 38

³⁰ Kapital, I, 1. pogl.

³¹ Idem, 5. pogl.

³² Idem, 5. pogl.

³³ L'écriture et la différence, str. 265

³⁴ Kapital, I, 7. pogl.

³⁵ L'écriture et la différence, str. 296

³⁶ Idem, str. 302

³⁷ Kapital, I, 15. pogl.

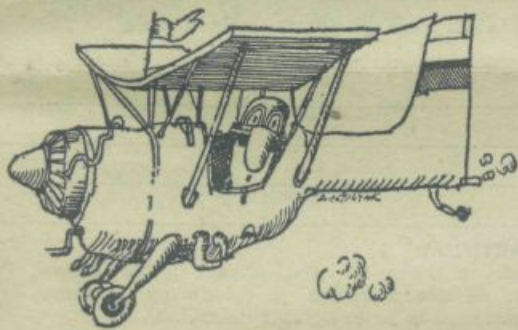
TRAJNOST V TRENUTOSTI

Lani je pri beograjski študentski založbi »Vidice« izšla knjiga pod naslovom »Basni i karikature«, katere avtorja sta Zivko Stojšić in triindvajsetletni karikaturist Dušan Petričić. Čeprav basni obravnavajo pereče družbene probleme današnjega in polpreteklega razdobja in se neke kontinuirano ponavljajo, nas zaradi že večkrat obravna-

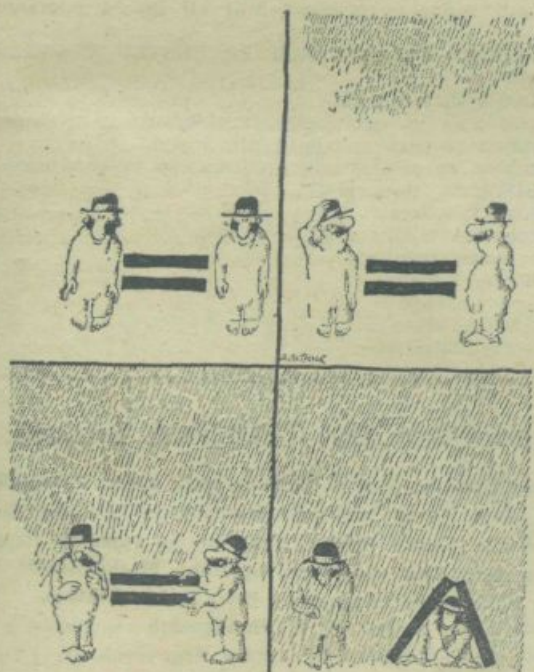

vane snovi utrujajo. Knjiga doseže svojo izvirnost in duhovitost šele v karikaturah.

Mogoče nam je prešlo že v navado, da mora biti karikatura trenutna elementarna, duhovita enkratnost, obarvana in včasih izsiljena pod vtisom konkretnih dogodkov. Ti dogodki so lahko le osnova, zametek ustvar-

jalčeve teme, ne smejo pa ostati pri svoji trenutnosti, če hočejo dobiti svojo globljo, trajno umetniško vrednost. Tega se je mladi karikaturist Dušan Petričić ves čas zavedal in svojim karikaturam vdahnil trenutnost, ki je postala preteklost, današnjost in prihodnost, hkrati pa tudi razumljivost za vse narode. Njegovo geslo se namreč

lasi: trenutnost spremeniti v trajnost; kar je danes zmagala, lahko pomeni jutri smrt. Po vsaki revoluciji, naj je ta tako progresivna, dosežena za ceno človeških življenj, se pojavi mrak, tuneli, labirinti človekove ujetosti, katerih ni poti, ali pa so te tako ozke in potlačene v najemne, si koticček njegove duše. Zato ni nič čudnega, če se

nam pri nekaterih njegovih karikaturah nehote porodijo misli na dogodke iz CSSR, ki pa so v njih tako prefinjeno skriti, da jih bežni opazovalec le težko odkrije. Tu pa je tudi tista osamljenost človeka, v kateri se en osamljen človek lahko kaj hitro in preveč izgubi med drugimi osamljenici. To je tudi odnos med vojno in mirom. Za Petričića meje med njima ni. Dileme ostanejo tako danes kot jutri. Revolucija je potemtakem zanj le ena od oblik človekove preobrazbe, dviga ali pada in to v pozitivnem ali negativnem smislu. Prav takšna oblika pa je lahko tudi mir.

Petričić je prepričan, da karikatura ne more ozdraviti družbe, tega tudi ne poskuša, vendar pa človeka lahko pripravi k razmišljanju. Prav zaradi tega so vse njegove karikature brez besed — človeka prisili, da si jih sam razloži, da najde v njih ost, bodico, vodilno nit in na katero potem niza vse tisto, kar ga morda posredno ali neposredno prizadene ali pa se ji od srca ali sarkastično nasmeje. Ne sme pa biti vezana samo na danes, temveč doživeti svoj jutri. Takšen je tudi njegov, naš (in če hočete tudi družbeni) problem sifitovstva, odnos do religije, potencialnost naprednih studentovskih idej, ljubezen do malega človeka, ki ga ni, kajti vsak človek je nekje majhen in velik po svoje. Petričićeva karikatura je nekje na meji med psihološko filozofskim razmišljanjem in črnim humorjem. Rešitve so zanj preveč imaginarne in ne-ohrabrujoče, kajti v svetu (in tudi med nami samimi) je toliko različnosti in protislovij, ki se jih ne da odpraviti. To pa je tudi tista ujetost, iz katere se je dobitnik »Zlatega peresa Beograda« in »Pjera 8« Petričić zavestno zatekel k ilustraciji za otroke, kajti, kot pravi sam: »Tu je še tisti prvinski, neomadeževani svet, ki ne more nikoli razočarati človeka, zlasti pa ne umetnika.«

MIHA MATE

SEKSUALNA POSVETOVALNICA

IZPOSOJENE STISKE

BO PROSENO OPROSTITI PREVZEM KLIENTELE
NESREČNA DAMJANA (ANTENA 1969)

Hodim še v osnovno šolo in sem zelo nesrečna. Imam namreč zelo velik trebuh in bojim se da sem noseča. Z mišicami ga sicer lahko precej potisnem noter, da se ne vidi, kako je velik. Nikoli še nisem bila s kakšnim fantom, posebno ne sama v družbi. Zato premišlujem, ali sem noseča ali ne in zaradi tega tudi velikokrat jokam. Morda pa ne smem kaj takega jesti?

TRIBUNA: Če se deklice kdaj po pomotu vsedejo na dudo, še ne pomeni, da so noseče. Sicer pa se v tej zvezi obrni na **DRUŽINO**, ki ti bo razložila spočetje brez fantov, čeprav dvomimo, da bo tebe proglasila med blažene.

(Nedeljski dnevnik 1969)

Z možem se zelo dobro razumeva. Imava hišo, avtomobil, vikend in dva doraščajoča otroka (štirinajst in šestnajst let). V intimnem življenju pa nisem nikoli doživela zadovoljitve. Poleti sem spoznala mlajšega študenta, ki mi je razkril strasti seksualnega življenja. Menim, da zaradi tega, ker je spolovilo dolgo... in ima obseg..., medtem ko pri možu meri le... (do centimetra točne mere!) Ali je lahko to vzrok, da sem pri teh letih (42) vsa iz sebe.

TRIBUNA: Brez dvoma spoštovana gospa. Vaši podatki o merjenjih pričajo ne le o ekzaktnosti temveč tudi o nagnjenju k monumentalnosti. Z ozirom na to samo skromen namig: ni ga, da ga ne bi bilo nekje še večjega. Sicer pa nam niste pojasnili, od kod ste merili. Če namreč merimo od zadnjice mačkov rep in od zadnjice moški ud, bi skoraj lahko stavili na moškega.

DOBITI OTROKA

Zakoni populacijskega razvoja, katerega najopaznejši indikator je seksualizacija množic glede na njihove nazore in s tem tudi dejavnost, so v tem trenutku najvažnejša, najiminentnejša tema kolikor toliko normalnega življenja.

Zakaj, kdo ne pomisli takrat, ko v dvoje preživlja posteljno družbeno gibanje, da daje domovini toliko potrebni subjektivni faktor, zakaj, že bog je rekel, da mora človek najprej dušo vrniti, če pa danes domovina zahteva od vsakega hetero spolnega zakona zase dušo, je vsaka podobnost s prejšnjim zgolj naključje?

Seksualna revolucija je torej eden elementov, ki prisiljuje ljudi, da moški v okviru potence in zaostnega uspeha pri ženskah služijo domovini, one pa tako postanejo nujen člen v reprodukcijskem zaporedju znotraj demokratičnih, avtokratičnih sistemov, sistemov z barvno demokracijo in tako naprej. Pričakujemo torej odlok (jasno, da ne pri nas) o spolnostizaciji, o obvezni uvedbi spolnostne revolucije. Za to ni potrebna posebna mreža spolnostne vzgoje ali zdravstvene institucije s specializiranimi nameni. Potrebne so le subvencije pri izdajanju pornografije, skrivno razširjanje govoric o normalnosti nenormalnih (nikakor ne smete pomisliti na kakšne homoseksualije, lesbijaštvo, zoofilijo ali kakšen iz fetišizmov — to ne zagotavlja potomstva), neformalno postavljanje prepotentnih zgledov. *Tipični individualni seks mora izginiti, nastopiti mora deseksualizacija posameznikov, s tem da se bo seksualizirala družba. Treba je povečati kontrolo nad posameznikom in to tako, da mu je zagotovljen normirani in standardizirani seks.* Če se po naključju zmanjša nataliteta, je treba uvesti umetne osemjenjalnice.

Britanski zoologi sicer zagovarjajo omejevanje rojstev s sterilizacijo, ker devetmesečna nosečnost preveč stane;

vsi smo proti diferencialnim rentam, ki ne izhajajo iz vloženega dela, zato naj se ta časovno monopol omaja, oligopol moških in žensk bi opravičeval dogovorjeni monopol, ker je le bolj socialen kot naravni.

Praksa kaže, da se že dolgo ne postavlja več prvotno vprašanje, kako dobiti otroka; sedaj nastopa angažirana dilema: ali dobiti otroka ali ne. Toda z zmagošlavjem vam zagotavljam, da je to lažna dilema.

Torej otroke moramo imeti!

Družba utegne naročiti pri različnih esteti, koreografih in etnografih izdelavo ritualov za različne priložnosti (V Bolgariji je oblast to že storila). *Spontanosti je treba natančno omejiti.*

»Komputeri biraju bračne partnere, odredjaju najpogodniji broj dece za sretnu porodicu i potrebe nacije, jednako kao što kontroliraju spustanje čovjeka na mesec. Modreno se društvo pojavljuje po prvi put kao realizacija umnosti.«

Torej

KAKO DOBITI OTROKA?

Zlepa, zgrda, na key-parties, na službenih potovanjih, s termovko, ki je oblikovana po modelu najlepšega penisa leta, s sodelovanjem petnajstih moških, s Tarzanom, z normalnim koitom, s križanjem različnih družbenih skupin, z diverzanti, s komandosi?

Torej

KAKO DOBITI OTROKA?

Belega, rumenega, črnega, mešanega, genializiranega, deodoriranega za vse življenje, bogatega, standardiziranega?

Torej

ZAHTEVAMO SMISELNO IN SMOTRNO DRUŽBENO KAMPANJO ZA PRIDOBIVANJE OTROK!

V okviru spolnostizacije zahtevamo popolno svobodo njenega cilja — otroka. Legalizirajmo spolnostni establishment.

Marjan Pungartnik

SAM NE VE T

AL BO KAL POGNALO SEME, KDOR GA SEJE, SAM NE VE...

Urednik zunanje politične redakcije RTV Ljubljana Drago Košmrlj je v enem svojih tedenskih političnih pregledov iznašel SEME NEUVRSČENOSTI.

Poetična agronomija Draga Košmrlja pojasni tudi, da ta kultura najbolj uspeva na črni zemlji Afrike.

Ze ga vidimo korakom sejavca koračiti in trositi po črnih brazdah seme neuvrščenosti, kojeg su dovezli s kamelami iz Jugoslavije.

BILO JE DAVNO

Alfonz Šodan: Nisam ni odlazio u društvo. Osjećao sam se odbačen, prezren od društva. Ja sam samo davao takvu sliku. Uvlačio sam se u sebe. Išao sam pognute glave i ljude sam gledao u noge, nisam ih gledao u lice. Pa čujte... meni je bila nedostupna, neka reprezentativno obučena djevojka. Što ću joj ponuditi? Kuda ću je pozvat? Da je zovem u sobu? Najprije: soba je hladna i užasna. Da je zovem na ples? Novo odijelo je već postalo staro. Ne mogu da joj platim i što ja znam...

Tomić Vlado (moj prijatelj koji je slušao cijeli ovaj razgovor) kaže kasnije na ulici: Sva sreća da je to davno bilo!

JUNI

Da prava zrelost pravog leta
Odredi šta je a šta nije,
Počee istorija leta,
Počee leto istorije —
O lipe Univerziteta,
Ovo je juni vaših grana;
Juni, mesec najkraće noći,
Juni, mesec najdužeg dana.

Ivan V. Lalić

I R B R N U B I A N T

NE IMENUJ PO NAMERNE M

PO NEMARNEM BOŽJEGA, CANKARJEVEGA IN KARDELJEVEGA IMENA

»Najbrž bi bil, sem rekel, v zadregi celo ljubi BOG sam, če bi ga pobarali, zakaj je ustvaril svet.«

(Matej Bor — Gledališki list MGL 69/70 št. 4)

»Te in take „principialnosti“ jim nihče ne more in ne mara, tudi ne želi, spodbijati: BOG z njo, bi dejal CANKAR.«

(Vasja Predan — RTV Delo, 1. II. do 7. II.)

»Prehudičili so hudiča, kot bi rekel I. CANKAR, oziroma, BOGU bodi potoženo, kot je rekel E. KARDELJ, saj gojitev starih domačih navad v teh zbeganih časih ni lahko opravilo.«

(Miloš Mikeln — Sodobnost, letnik XVIII št. 1)

VESNA MARINČIČ IN INTELEKTUALKE

Vprašljivost in smiselnost eseja o Zenskah v Godardovih filmih se na začetku pojavlja z racionalnim dvomom: ali si smemo njegove filme razlagati s pomočjo njegovega intimnega življenja. Vendar pa ta ne moti osrednjega sklepa: Ne, intelektualke Godardove junakinje niso.

TAM-IN-PREJŠNJI MENART

(v stilu straniščne poezije)

Anti pesnik to je Menart
če mu pesem da klistir
in Sodobnost je Pavliha
(malo trd) klozet papir.

ODPOVEDUJEM LIST TRIBUNO

Moj naslov Zlata Erbežnik, Dolenjska 45, Ljubljana. Vaš časopis, namenjen študentom, izobražencem, bi se lahko izognil nedostojnim izrazom in člankom, predvsem seksualna posvetovalnica. Kaj smo res že tako daleč, kljub velikim dosežkom človeškega uma, znanosti, kulture? Menda vendar ne bo to vzgled mladini?! Lahko bi več pozornosti posvečali aktualnim vprašanjem višjih smotrov, kot so medicina, astronomija, filozofija, umetnost, tehnika itd. itd., ki pomenijo neprimerno mnogo več od te tako razširjene propagande vsakega vogala. Lahko bi objavljali kvalitetnejšo poezijo.

31. I. 1970.

DRAGA TOVARISICA ZLATA!

RAZVESELIL SEM SE VAŠE PRIPOMBE O POEZIJI. SAJ JE OCIGLEDNO DA VESTE, ZAKAJ OBJAVLJENA POEZIJA DOVOLJ KVALITETNA NI. BI MI LAHKO SPOZNANJE RAZKRILI PO TELEFONU 21-280 VSAK DAN OD 12. DO 13. URE, ČE ŽE V UREDNISTVO SAMI PRITI NE MORETE?

Milan Dekleva,
urednik za poezijo

NUŠA BERE SREČO

Če je 2x2 enako 4, potem je Ivan Cankar napisal dramo Lepa Vida.

Če je 2x2 enako 5, potem je Ivan Cankar napisal dramo Lepa Vida.

Če je 2x2 enako 5, potem ni Ivan Cankar napisal dramo Lepa Vida.

KRST PRI SOTESKI

(opominjanje zadnjim Problemom)

Kot nam je izvedeti bilo dano, bo 16. februarja 1970 Herr Direktor Taras Kermauner Soteskagasse (bei Problemli) v Deschmanstrasse preimenovali izvolil. Potlej bo pa s Hoch! klci v Idrijo (Deschmans Geburtsort) spremljen — kot v svojih junaških dneh veloped porivajoč. Ker je Rehabilitation Dežmana Bedingung sine qua non — upamo, da si od nobenega gendarma ovirati ne bo pustil.

Kritiško zamerjanje objubljammo objaviti v naslednji številki Tribune.

Osamljeni Samojeđ alias Samoslovenec

RAZPIS

prvenstva fakultete v veleslalomu za leto 1970

ORGANIZATOR:

Zveza študentskih organizacij za telesno kulturo Slovenije

KRAJ: Krvavec

DATUM: 28. februarja 1970

Datum: 28. februarja 1970

KATEGORIJA:

a) študenti — redni in izredni — samo posamezno

b) študentke redne in izredne — samo posamezno

PRIJAVE: zbira jih športni referent vaše fakultete

STARTNINA:

Startnina znaša 5.— din, plačate jo ob prijavi. Prijava brez plačane startnine je neveljavna, oziroma bo razveljavljena, če se to ugotovi naknadno.

PREVOZ:

Odhod na Krvavec bo s posebnim avtobusom z odhodom iz Studentskega naselja ob 7.30 in s Trga revolucije ob 8. uri. Prevoz do vrha Krvavca in nazaj je brezplačen za vse, ki so plačali startnino. Izletniki, ki ne tekmujejo, plačajo normalno ceno, ki velja za študentske izlete.

NAGRADE:

Trije prvoplasirani v vsaki kategoriji prejmejo plakete.

SPOSNE DOLOČBE:

Vozi se samo en tek. Točen čas štarta bo javljen na avtobusu, predvidoma bo ob 12. uri. Startne številke bodo razdeljene na avtobusu. Vrstni red startnih številk gre po vrstnem redu prijav. Ura odhoda, kraj in čas razglasitve bo objavljena na oglasni deski na cilju. Organizator si pridržuje pravico, da zaradi višje sile ali tehničnih razlogov spremeni kraj ali datum tekmovanja.

RAZPORED FAKULTETNIH PRVENSTEV V VELESLOLOMU

SOBOTA, 21. februarja

Visoka šola za sociologijo, novinarstvo in politologijo

Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo

Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo

SOBOTA, 28. februarja

Elektro fakulteta

Biotehniška fakulteta

Ekonomska fakulteta

SOBOTA, 7. marca

Pravna fakulteta

Strojna fakulteta

Filozofska fakulteta

Študentski list TRIBUNA urejajo:

Milan Dekleva, Stanko Hočevar, Jože Konec, Andrej Medved, Jaro Novak, Srečo Dragan (likovni urednik) Marko Slodnjak, Slavko Splihal, Tone Stojko (urednik fotografije), Sašo Srot (odgovorni urednik), Marko Svabič, Dušan Tršar (tehnični urednik), Peter Kuhar (lektor).

TRIBUNA — Izdaja 10 SS ljubljanskih visokošolskih zavodov — Uredništvo in uprava Trg revolucije 1/II —

Telefon 21-280 — Tekoči račun 501-8-78-1 — Letna naročnina za študente je 15 din, za ostale 20 din — Cena posameznega izvoda 1 din — Rokopisov in fotografij ne vračamo — Tiska CGP »Delo« Ljubljana, Tomšičeva 1,

telefon 23-522 — Poština plačana v gotovini.

THE PATENT OF "TONOSO"

Kakor je razvidno iz mesečnega poročila prisilne uprave, ki med drugim predlaga naj bi SDK ponovno pre-

gledala zaključne račune za 67. in 68. leto, in posebej posvetila pozornost nerealnim postavkam proizvodnega materiala in končnih izdelkov, gre v primeru Tonose za težje kršenje materialnih in moralnih načel pri vodenju in upravljanju podjetja. Ob tem sem moramo nehoti vprašati, kaj so v podjetju delale množične organizacije ter ne nazadnje delavski svet kot najvišji in najširši družbeni organ kolektiva

...
Za nagrado, ker v najboljšem primeru niso bili sposobni voditi podjetja, se bodo bivši vodilni uslužbenci Tonose vrnili v »svojo« tovarno in poprijeli (morda) za delo, za katero so sposobni. Kaj podobnega se menda lahko zgodi samo pri nas.

Copyright by "tonoso" - ljubljana